

**Birleşmiş Milletler Cinsel Yönelim ve Toplumsal
Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı
Korunma Konusunda Bağımsız Uzman Raporu**

**Din ve İnanç Özgürlüğü ile
Cinsel Yönelim ve Toplumsal
Cinsiyet Kimliğine Dayalı
Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı
Korunma**

HUDOTO

Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

Yayın adı: Din ve İnanç Özgürlüğü ile Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Korunma Konusunda Bağımsız Uzman Raporu

HUDOTO - Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı

Raporun Orijinal versiyonuna ve belgede kullanılan tüm dipnotlara aşağıdaki bağlantıdan ulaşabilirsiniz:

<https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc5337-report-independent-expert-protection-against-violence-and>

Çeviri ve Tasarım: Mesut Bilicitürk

Yayınlayan: Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı, 2023

Adres: Mucibur Rahman Sok. No: 17 Anadolu İş Hanı K:3 D:11 Konak-İZMİR
info@hudoto.com

Düzenlenmemiş Ön Sürüm

7 Haziran 2023

Orijinal: İngilizce

İnsan Hakları Konseyi

53. Oturum

19 Haziran–14 Temmuz 2023

Gündem maddesi 3

Kalkınma hakkı dahil medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar tüm insan haklarının geliştirilmesi

Din ve inanç özgürlüğü ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunma

Cinsel Yönelim ve Toplumsal Cinsiyet Kimliğine (*gender identity*) Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Korunma Konusunda Bağımsız Uzman Raporu¹

Özet

Bu rapor, 32/2, 41/18 ve 50/10 sayılı kararlar uyarınca BM İnsan Hakları Konseyine sunulmuştur. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunma konusunda Bağımsız Uzman olan sayın Victor Madrigal-Borloz din ve inanç özgürlüğü ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıktan korunma arasındaki kesişimi incelemektedir.

Ek.1, 2022'den bu yana gerçekleştirilen faaliyetleri açıklamaktadır.

¹ “*Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity*” başlıklı raporun orijinal versiyonu ve dipnotlar için [bu bağlantıyı](#) kullanabilirsiniz.

I. Giriş

1. Son 75 yıldır, evrensel, bölünmez ve birbirine bağlı haklar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi üzerine inşa edilen çerçeveye anlam kazandırmıştır. Düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü, ayrımcılık yasağı ve kanun önünde eşitlik hakları, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaların mutlak olarak yasaklanması, özel hayatın gizliliği hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, sağlık hakkı ve lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve diğer toplumsal cinsiyet çeşitliliğine (*gender diversity*) sahip (LGBT) kişilerin şiddet ve ayrımcılıktan uzak bir yaşam hakkına sahip olmaları da diğer tüm haklar gibi bu yapının temel bir parçasıdır.²

2. Bu rapor düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıktan korunmanın kesiştiği alanlara odaklanmaktadır. Dolayısıyla, insanların sevgi, yakınlık ve anlam duygularıyla; manevi coşkuları ve fiziksel keyifleriyle, iç huzurları ve dünyevi aidiyetleriyle ilgilidir. Başka bir deyişle, kutsal ve olağan olanla insani bağlarımızı ilişkin temel kavramları, insanlık deneyiminin bu güçlü unsurları arasındaki etkileşimiyle bunların tanınması ve geliştirilmesi için uluslararası insan hakları hukukunda oluşturulan çerçeveyi keşfetmeyi amaçlamaktadır.

3. Bağımsız Uzman, din ve inanç özgürlüğüne saygı gösterilmesi konusunda kararlıdır. Yetki alanını belirleyen karar, dini değer sistemlerine saygı gösterilmesinin önemini kabul etmektedir. Bağımsız Uzman ülke ziyaretleri sırasında dini yetkililerle yaptığı görüşmelere büyük önem vermektedir: Gürcistan'da Gürcü Ortodoks Kilisesi Patrikliğiyle, bölgedeki tüm Müslümanların bağlı olduğu Müftülükle ve Yahudi Konseyi Başkanıyla; Mozambik'te Nampula Müftülüğüyle, Tunus'ta Katolik Başpiskoposu ve Hahambaşısıyla; Ukrayna, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık'ta inanç temelli liderlerle görüşmüştür. Bağımsız Uzman'ın diyalog faaliyetleri, inanç sahibi kişilerle yapılan görüşmeleri de kapsamaktadır ve belirli durumlarda ortaya çıkan iddiaların değerlendirilmesinde bu konuya da yer verilmektedir. Tüm bu deneyimler hazırlanan rapor için kullanılan bilgi stoğunun bir parçasıdır.

4. Raporun hazırlanmasında Birleşmiş Milletler Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü'nün arşivine özellikle dikkat edilerek bir literatür taraması yapılmış;³ 26 devlet başvurusunun yanı sıra akademi, sivil toplum ve inanç temelli kuruluşların da aralarında bulunduğu 99 devlet dışı aktörün başvurduğu bir katkı çağrısı yapılmış⁴; 9/10 Mart 2023 tarihlerinde Bağımsız Uzman'ın akademik merkezi olan Cambridge, Massachusetts'teki Harvard Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Programında düzenlenen bir uzman toplantısı ve 21 Mart 2023 tarihinde İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlenen bir kamu istişaresi gerçekleştirilmiştir. Bağımsız Uzman, rapora katkılarından dolayı tüm paydaşlara teşekkürlerini sunar.

5. İnsan hakları bakımından, "din" terimi tek tip, durağan bir varlık olarak tanımlanmaz. Dini norm, gelenek ve topluluklar tek bir kurumun parçası değildir ve din, umuda esin kaynağı olan, harekete geçmeye teşvik eden, insanlara kimlik aşıl原因 ve yaşam deneyimlerini anlamlandırmalarına yardımcı olan çok sayıda dinamik, tartışmalı ve gelişen değeri ifade eder.⁵

6. Sabit olmayan bir paradigma olarak din, vazgeçilmez içsel tutumlara sahip değildir ve onu doğası gereği veya çoğunlukla LGBT yanlısı veya karşıtı olarak konumlandırmak mantıklı değildir. Yine de din ve LGBT bireylerin insan hakları, sosyal ve siyasi söylemde sıklıkla karşıt konumlara yerleştirilmekte ve din ve vicdan özgürlüğü ile LGBT bireylerin

² A/HRC/35/36, paragraf 20–33.

³ Özel Raportörün Din ve İnanç Özgürlüğü ve Cinsellik Üzerine Makaleler Derlemesi, 2017, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Religion/ArticlesCompilationForbAndSexuality.pdf>.

⁴ Katkı çağrısının Türkçe çevirisine [bu bağlantıdan](#) ulaşabilirsiniz.

⁵ *Kadınlar, Din ve Barışın İnşası: Illuminating the Unseen*, Susan Hayward ve Katherine Marshall (eds.), USIP, 2015.

insan hakları arasında içsel bir çatışma olduğu iddiası gündeme getirilmektedir ki bu da insanların barış içinde bir arada yaşama idealini baltalayan gerçekdışı bir anlatıdır. Bir başvuruda ifade edildiği üzere, “din ve inanç özgürlüğü zaman zaman bir kalkandan ziyade bir kılıç olarak kötüye kullanılmış, bazılarının bireysel vicdan ve inançlarına diğerlerinin hakları pahasına ayrıcalık tanınmıştır.”⁶

7. Aslında, din ve inanç özgürlüğü uluslararası insan hakları hukukunda din kavramından farklı bir kavramdır: Din ve inanç özgürlüğü, bir kişinin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte dini olsun veya olmasın birtakım inançlara sahip olma ve bunları ifade etme hakkını, yani yaşamlarını kendi inançları doğrultusunda şekillendirme hakkını koruma altına alır.⁷ Din özgürlüğü ise, “hem din özgürlüğünü hem de dinden özgürlüğü kapsayan” geniş kapsamlı bir tanımdır;⁸ ve “bireyin bir dizi kurumsal olmayan ve muhalif görüş oluşturma hakkını da koruyan genel bir hak” olarak algılanmalıdır.⁹

8. Bu rapor, din ve inanç özgürlüğü ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunma hakkının uluslararası insan hakları hukuku kapsamında birbiriyle tamamen uyumlu olduğu sonucuna varmaktadır. Ayrıca bazı dini söylemlerin şiddet ve ayrımcılığı meşrulaştırmak için kullanılması yoluyla LGBT bireylerin insan haklarının ihlal edildiğini ortaya koymakta ve din ve inanç özgürlüğünün LGBT bireylerin insan haklarından yararlanmasını sağlayan çerçevenin bir parçası olduğunu gösteren önemli bir dizi iyi uygulama örneklerini bir araya getirerek sistematik olarak sunmaktadır.

II. Hukuki Çerçeve

A. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunma

9. Herkesin cinsel yönelim ve/veya toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılıktan korunarak yaşamını sürdürmesi, dünyanın belirli bir bölgesine ait bir fikir değildir: bu, uluslararası bir standarttır.¹⁰ Ancak devletlerin bu tür şiddet ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik tedbirler alma yükümlülüğü yine de tepkiyle karşılanmaya devam etmektedir. Hükümetler, dini kurumlar ve ilgili diğer aktörler, cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet kimliğindeki çeşitliliğin belirli dini ilkelere veya sosyokültürel inançlara aykırı olduğu gerekçesiyle küresel, bölgesel ve ulusal forumlarda bu karşı çıkışları haklı göstermeye çalışmaktadır.¹¹ Bu konuda genellikle aşağıdaki üç argümandan biri kullanılmaktadır:

(a) LGBT bireyler, bir devletin yargılama yetkisi dahilinde veya belirli din ve inanç toplulukları içinde mevcut değildir;¹²

(b) cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği yalnızca bireylerin vicdanında öznel olarak mevcuttur ve uluslararası insan hakları hukuku kapsamında korunmaz;¹³ din veya inancın ifade edilmesiyle herhangi bir çatışma olması durumunda, korunması gereken ikincisidir.¹⁴ Bu durum özellikle çıkarlar "insan haklarının 'geleneksel değerlere' uygun olarak 'yeniden dengelenmesini' gerektirdiği, din ve inanç özgürlüğünün diğer insan haklarının feragat edilebileceği bir hak olarak yeniden konumlandırıldığı" zaman karşımıza

⁶ İnsan Hakları İzleme Örgütü, başvurusu s. 2.

⁷ A/71/269, paragraf 11.

⁸ Catholics for Choice, başvurusu, s. 3.

⁹ Humanists International, başvurusu, s. 3.

¹⁰ A/HRC/35/36, paragraf 20–33.

¹¹ A/HRC/43/48.

¹² Coalition for Child Protection (Makedonya), başvurusu, p. 3.

¹³ Center for Family and Human Rights, başvurusu; Heritage Foundation, başvurusu.

¹⁴ C-Fam, başvurusu, s. 2.

çıkılmaktadır:¹⁵ artık feshedilmiş olan *Amerika Birleşik Devletleri Devredilemez Haklar Komisyonu ve Cenevre Mutabakatı*¹⁶ bu tür düşüncelerin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu argümanın bir sonucu olarak da LGBT bireylerin yeni veya özel haklar arayışında olduğu iddia edilmektedir;¹⁷

(c) Devletin insan hakları yükümlülükleri, ulusal bağlamlardaki baskın din ve inanç veya kültürel normlara karşı dengelenmelidir, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve şiddetten korunma hakkı ulusal din ve inanç hassasiyetleriyle çatışmaktadır. "Geleneksel değerler"¹⁸ "hassasiyetleriyle çatışmaktadır. "Geleneksel değerler", "genel ahlak" ve "ulusal değerler" kavramları, kadınların, LGBT bireylerin ve din ve inanç azınlıklarının insan haklarına düşman söylemlerde yaygın olarak kullanılmakta ve genellikle örtük veya açık bir şekilde vatanseverlik ve ataerkil toplumsal cinsiyet ve aile normlarıyla da bağlantılı olan din ve inanç normlarına ve değerlerine dayanmaktadır.¹⁹

10. Bu raporda, söz konusu görüşlerin uluslararası insan hakları hukuku tarafından desteklenmediği sonucunu doğuran güçlü kanıtlar ve teorik temeller gözden geçirilmiştir.²⁰ Ayrıca, insan haklarının birbiriyle karşılıklı bağımlılığı ve bölünmezliği konusundaki ilkeler, ilgili tüm iddialara adaletli bir şekilde yaklaşmak amacıyla haklar arasında algılanan her türlü çatışmanın dikkatli bir şekilde analiz edilmesini gerektirmektedir ki bu rapordaki analiz de söz konusu argümanlardan bazılarını daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamıştır.

B. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği, din ve inanç özgürlüğü hakkı

11. İnsan hakları, ilgili hukuki belgelerde korunan "hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini" önleyen bir anlayışa tabidir.²¹ MSHS'nin 18. maddesi herkesin "kendi seçtiği bir dine veya inanca sahip olma veya bu dini veya inancı benimseme özgürlüğünü ve bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte topluluk içinde ve kamuya açık veya özel olarak ibadet, ayin, uygulama ve öğretim yoluyla dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü" korumaktadır. Birleşmiş Milletler Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü'nün yetkisi uzun zamandır bu hakkı iki boyutlu olarak tanımlamaktadır;²² ilk kısımda kişinin düşüncelerine, dinine veya inancına sahip olma ve bunları değiştirme hakkı yer almaktadır, ki bu hak mutlak ve devletler tarafından hiçbir şekilde kısıtlanamaz.²³ İkinci kısım, kişinin dini veya inancını eylemler yoluyla ortaya koyma hakkını ifade eder. Bu hak devletler tarafından ancak belirli durumlarda, kanunla öngörüldüğü ve "kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını veya başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli olduğu" hallerde sınırlandırılabilir ve sınırlandırılmalıdır.²⁴

12. Din ve inanç özgürlüğüne getirilen sınırlamalar meşru bir amaçla orantılı olmalı,²⁵ "katı bir şekilde yorumlanmalı",²⁶ ayrımcı bir şekilde uygulanmamalı ve kişilere ayrımcı gerekçelerle dayatılmamalıdır.²⁷ Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü "dini inançların" "cinsel yönelim veya toplumsal cinsiyet kimliği temelinde şiddet veya ayrımcılık için meşru

¹⁵ Humanists International, başvurusu, s. 2.

¹⁶ 2020 Kadın Sağlığının Geliştirilmesi ve Ailenin Güçlendirilmesine İlişkin Cenevre Mutabakat Bildirgesi.

¹⁷ Family Watch International, başvurusu, s. 4; Heritage Foundation, başvurusu, s. 1.

¹⁸ A/HRC/41/45/Add.1, paragraf 32.

¹⁹ Coming Out, başvurusu, s. 3.

²⁰ A/76/152, paragraf 77.

²¹ A/HRC/43/48, paragraf 60. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 30. maddesi; MSHS'nin 5. maddesi.

²² A/HRC/43/48, paragraf 59.

²³ CCPR/C/GC/34, paragraf 9.

²⁴ CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, para. 8.

²⁵ İnsan Hakları Komitesi, *Yaker v. France*, 2018, paragraf 8.8.

²⁶ CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, paragraf 8.

²⁷ İnsan Hakları Komitesi, *Hebbadj v. France*, 2022, paragraf 7.5; *Yaker v. France*, paragraf 8.5.

bir 'gerekçe' olarak ileri sürülemeyeceği" sonucuna varmıştır.²⁸ Avrupa Birliğinin din ve inanç özgürlüğünün geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin kılavuz ilkeleri de benzer şekilde şiddet ve ayrımcılığa ilişkin tüm din ve inanç özgürlüğü temelli gerekçeleri reddetmiş ayrıca şunları vurgulamıştır: "Devletler, kendi yetki alanları dahilindeki tüm kişileri din ve inanç temelinde doğrudan veya dolaylı ayrımcılığa karşı korumakla yükümlüdür, buna cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri temelli ayrımcılık da dahildir."²⁹

C. Kurumsal özerklik ve ayrımcılıktan korunma

13. Din ve inanç özgürlüğü, din ve inanç topluluklarının iç işlerini devlet müdahalesi olmaksızın düzenleme ve sürdürme hakkını kapsamaktadır. Devletler din ve inanç hayatını kontrol etmeye çalışamazlar, örneğin liderlerin atanması veya manastır hayatının yönetilmesine ilişkin kuralları belirleme özerkliği sayesinde din ve inanç toplulukları kendi norm ve geleneklerini anlayabilirler.³⁰

14. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, din özgürlüğü hakkı ve özerklik ilkesi gereğince "Devletin dini bir cemaati yeni üyeler kabul etmeye zorlamasının veya mevcut üyeleri dışlamasının yasak olduğunu" belirtmiştir;³¹ bu ilke ulusal yargı sistemleri tarafından da benimsenmiştir. Örneğin, ABD Yüksek Mahkemesi, dini uygulamaların bazı alanlarının tamamen dini inancın takdirine bağlı olduğunu ve devlet kontrolüne tabi olmadığını kabul etmiştir.³² Bilindiği üzere, özerklik ilkesi, kadınlar, LGBT bireyler ile dini ve inançsal azınlıkların, din okulları örneğinde olduğu gibi bazı sınırlı durumlarda, dini yaşamın bazı yönlerinden veya çalışma hayatından dışlanmalarına neden olabilmektedir.

15. Bu dışlayıcı görüşler, yalnızca benlikleri nedeniyle sıklıkla ötekileştirilen, damgalanan ve din ve inanç topluluklarından dışlanan LGBT bireylerin kişilikleri, onurları ve maneviyatları üzerinde ciddi ve olumsuz etkilere neden olabilir.³³ Birleşmiş Milletler Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü, bu gerçeğe dikkat çekerek, devletlerin, muhaliflerin, direnişçilerin, ilerici reformcuların ve aktivistlerin daha geniş dini toplulukların şiddet ve zararlı uygulamalarına karşı korunduğu "elverişli bir ortam" yaratma görevi olduğunu, ancak bu şekilde kendi varlıklarını ortaya koyup dini söyleme eşit bir şekilde katılabileceklerini belirtmiştir.³⁴

III. Din veya inanç gerekçesiyle şiddet ve ayrımcılık

16. Devletler ve devlet dışı aktörler, din veya inancı bahane ederek gerçek veya algılanan cinsel yönelimleri veya toplumsal cinsiyet kimlikleri üzerinden kişilere karşı şiddet uygulamaktadır. 17 Mayıs 2013 tarihinde, Gürcistan'ın Tiflis kentinde Uluslararası Homofobi, Transfobi ve Bifobi Karşısı Günü'nü anmak için bir araya gelen LGBT topluluğu üyeleri ve destekçilerinden oluşan küçük bir grup, binlerce kişilik bir kalabalığın saldırısına uğramıştır. Polis durumu kontrol altına almakta başarısız olmuş ve etrafı kalabalıkla çevrili bir binaya sığınmak zorunda kalan küçük grup, fiziksel ve

²⁸ A/HRC/43/48, paragraf 69.

²⁹ AB Kılavuz İlkeleri (24 Haziran 2013), örn. paragraflar 26, 28, 30, 35, 36: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/137585.pdf. Avrupa Parlamentosu, AB Kılavuz İlkeleri ve AB Özel Temsilcisinin AB dışında TCDB'nin desteklenmesine ilişkin yetkisi hakkındaki 15 Ocak 2019 tarihli Kararında bu standartları bir kez daha teyit etmiştir. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-20190013_EN.html.

³⁰ İnsan Hakları Komitesi, *Malakhovsky and Pikul v. Belarus*, 2005.

³¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Sindicatul 'Păstorul cel Bun' v. Romanya*, 2013, paragraf 137; *Svyato-Mykhaylovskaya Parafiya v. Ukrayna*, 2007, paragraf 146; *Miroşubovs ve Diğerleri/Letonya*, 2009, paragraf 80(d).

³² ABD Yüksek Mahkemesi, *Masterpiece Cakeshop, LTD. et al. v. Colorado Civil Rights Commission et al.*, 2018, İnsan Hakları İzleme Örgütü başvurusu s.4

³³ A/HRC/43/48/Add.2, paragraf 52.

³⁴ A/HRC/43/48, paragraf 74.

psikolojik zarara uğrayarak teröre ve saldırıya maruz kalmıştır. Bu şiddetin kışkırtılmasında Ortodoks Kilisesinden din görevlileri ve radikal grupların üyeleri rol oynamıştır. Bağımsız Uzman'ın Gürcistan'a yaptığı ülke ziyareti sırasında doğruladığı bu olay³⁵, din ve inanç liderleri ile Devlet görevlileri tarafından uygulanan ayrımcılık ve şiddetin nasıl iç içe geçebileceğini ve birbirini besleyebileceğini gösteren örneklerden biridir.

A. Şiddet

17. Rızaya dayalı eşcinsel aktivitenin ölümle cezalandırılmasına izin veren yasaların bulunduğu ülkelerde, ilgili makamlar genellikle bu kişilik hakkı ihlalini devletin dini hukuk, kültür ve değerleri yorumlamasına dayandırmaktadır.³⁶ Yakın zamanda Uganda Parlamento Başkanı, sözde "sürekli eşcinsellik" için ölüm cezasını içeren "eşcinsellik karşıtı" yasalarının³⁷ kilise kültürümüzü; Ugandalıların yasal, dini ve geleneksel aile değerlerini korumayı" amaçladığını bizzat dile getirmiştir.³⁸

18. Din veya inanç yorumlarına dayanan devlet destekli şiddet, üreme haklarının reddi,³⁹ devlet zoruyla din değiştirme uygulamaları,⁴⁰ ve zorla yaptırılan cinsiyet uyum operasyonları gibi nispeten daha az görünür şekillerde de ortaya çıkmaktadır.⁴¹ Eşcinselliği ve toplumsal cinsiyet uyumsuzluğunu cezalandıran yasalar, devletin altyapısında gözaltı ortamları⁴² ve sağlık hizmetleri⁴³ gibi başka yerlerde de kaçınılmaz olarak şiddete yol açmaktadır. Irak'ta silahlı kuvvetler mensuplarının LGBT bireylere karşı cezasızlıkla sonuçlanan şiddet eylemlerinde buldukları bildirilmekte ve hükümet yetkilileri bu eylemleri, istismarcıların dini veya ahlaki gelenekleri koruma çabaları olarak değerlendirmektedir.⁴⁴

19. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı "dini gerekçelere dayalı" tehlikeli şiddet olaylarından bazıları devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmektedir. Dini inanışlarının LGBT bireylere karşı şiddete izin verdiğini ve hatta bunu gerektirdiğini iddia eden çeteler, kanunsuz gruplar, kişiler, aile üyeleri, din ve inanç liderleri ile örgütler tarafından gerçekleştirilen önyargı güdümlü saldırıları ve diğer nefret suçları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Lezbiyen, biseksüel ve kuir kadın ve kız çocuklarına din ve inanç liderleri ve taraftarları tarafından gerçekleştirilen

³⁵ A/HRC/41/45/Add.1, paragraf 57.

³⁶ İran, Suudi Arabistan, Somali, Kuzey Nijerya'daki eyaletler, Afganistan, Brunei, Moritanya, Pakistan, Yemen, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Dini Özgürlükler Komisyonu, "Şeriat ve LGBTİ Bireyler", 2021: <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2021-03/2021%20Factsheet%20-%20Sharia%20and%20LGBTI.pdf>; A/HRC/35/23, paragraf 45; A/71/372, paragraf 101–102.

³⁷ "Uganda: BM uzmanları korkunç LGBT karşıtı mevzuatı kınadı", BMİHYK, 29 Mart 2023: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/uganda-un-experts-condemn-egregious-anti-lgbt-legislation>.

³⁸ "Uganda parlamentosu LGBTQ olarak tanımlanmayı suç sayan yasa tasarısını kabul etti, bazı suçlar için ölüm cezası getirildi", CNN, 22 Mart 2023: <https://www.cnn.com/2023/03/21/africa/uganda-lgbtq-law-passes-intl/index.html>.

³⁹ OL IDN 2/2022.

⁴⁰ A/HRC/44/53, paragraf 25

⁴¹ A/HRC/57/50, paragraf 29.

⁴² A/HRC/40/60, paragraf 54.

⁴³ A/HRC/50/27, paragraflar 10, 29.

⁴⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü, 'Herkes Ölmemi İstiyor', 23 Mart 2022: https://www.hrw.org/report/2022/03/23/everyone-wants-me-dead/killings-abductions-torture-and-sexual-violence-against#_ftn1.

sözde "düzeltici" tecavüz vakaları Gana,⁴⁵ Jamaika,⁴⁶ ve İspanya⁴⁷ gibi pek çok ülkede yaygın olarak raporlanmıştır. Heteroseksüel evliliğin dini veya manevi bir buyruk olduğuna dair toplum inançlarından kaynaklanan lezbiyen, biseksüel ve queer kadınların zorla heteroseksüel evlendirilmeleri de bir başka tüyler ürpertici örnektir⁴⁸ Özellikle, kimi zaman işkence boyutuna varan "dönüştürme terapisi" olarak adlandırılan bu uygulamaya ilişkin olarak yapılan araştırmalar, başlıca azmettirici ve faillerin, aile üyelerinin desteği ya da kışkırtmasıyla, genellikle din veya inanç liderleri / kurumları olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁹

20. Yapılan başvurularda, LGBT bireylere yönelik devlet onaylı şiddet ve ayrımcılığın devlet dışı insan hakları ihlallerini normalleştirdiği vurgulanmıştır⁵⁰ İstismarcılar, heteronormativiteyi merkeze almayan yorumlarda bulunarak egemen dini öğretilere açıkça muhalefet eden kişileri rutin olarak hedef almaktadır.

21. Faillerin devlet dışı aktörler olması halinde dahi devletler yine gerekli özeni göstererek LGBT bireylere yönelik şiddeti önlemeli, meydana geldiğinde tam olarak soruşturmalı, faileri kovuşturmalı ve cezalandırmalı ve mağdurlara verilen zararı telafi etmelidir.⁵¹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesinin "Yaşama Hakkına İlişkin Genel Yorumunda⁵²", devletlerin "lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTI) bireyler dahil olmak üzere önceden var olan şiddet kalıpları nedeniyle yaşamları özellikle risk altında olan kişilere yönelik özel koruma tedbirleri" alması gerektiğini belirterek bu yükümlülüğü açıkça ortaya koymuştur."⁵³

B. Nefret Söylemi ve kışkırtma

22. Düşünce ve ifade özgürlüğü, MSHS'nin 19. maddesi ile güvence altına alınmıştır. Tıpkı 18. maddede olduğu gibi, bu madde de düşünce ve ifade özgürlüğünün yasayla öngörülen ve başkalarının haklarına, itibarına veya kamu sağlığına, genel ahlaka saygı gösterilmesi için gerekli olan bazı kısıtlamalara tabi olabileceğini düzenlemektedir. Bu hükümler, "ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete kışkırtmayı hedefleyen ırksal veya dinsel nefreti" yasaklayan Sözleşme'nin 20. maddesiyle bağlam kazanmaktadır. İnsan Hakları Komitesi, hiçbir din veya inanç tezahürünün savaş propagandası yapmaması gerektiğini veya ulusal, dini ve ırksal nefreti, ayrımcılığı veya şiddeti teşvik etmemesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁴

23. Birçok başvuruda, din veya inanç liderlerinin LGBT bireylere karşı dezenformasyonu ve/veya hoşgörüsüzlüğü aktif olarak körüklediğine dair endişeler dile getirilmiştir. Yaygın bir taktik, tartışmalar için LGBT bireyleri günah keçisi ilan etmek, tarihsel ve yapısal dışlama kalıplarını daha da kötüleştirmektir. Örneğin, COVID-19 salgınının en yoğun olduğu

⁴⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü, 'Kim Olduğumu İnkâr Etmekten Başka Seçenek Yok', 8 Ocak 2018: <https://www.hrw.org/report/2018/01/08/no-choice-deny-who-i-am/violence-and-discrimination-against-lgbt-people-ghana#13932d>.

⁴⁶ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu, Amerika Kıtasında LGBTİ Bireylere Yönelik Şiddet, paragraf 173: <https://www.oas.org/en/iachr/reports/pdfs/violenceLGBTpersons.pdf>.

⁴⁷ NET (Spain), başvurusu, s. 4-5.

⁴⁸ UPR-Tayland için STK'lar Koalisyonu tarafından yapılan ortak başvuru, 25 Nisan 2021, s. 4-5, 7: <https://uprdoc.ohchr.org/uprweb/downloadfile.aspx?filename=8848&file=CoverPage>.

İnsan Hakları İzleme Örgütü, 'İşte Bu Yüzden Aktivist Olduk', 14 Şubat 2023: <https://www.hrw.org/report/2023/02/14/why-we-became-activists/violence-against-lesbian-bisexual-and-queer-women-and-non#ftn5>.

⁴⁹ A/HRC/44/53, paragraflar 25-33.

Outright International, başvurusu s. 6.

Promsex, başvurusu, s. 5.

⁵⁰ Campaña Nacional por un Estado laico, başvurusu, s. 3.

⁵¹ A/HRC/29/23, paragraf 11.

⁵² https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=674

⁵³ CCPR/C/GC/36, paragraf 23.

⁵⁴ CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, paragraf 7.

dönemde, 12 Devlette dini otoritelerin virüsü eşcinsel faaliyetler nedeniyle Tanrı'dan gelen bir ceza olarak nitelendirdiğini belgelenmiştir.⁵⁵

24. Diğer taraftan LGBT bireyler, "geleneksel aileye"⁵⁶ veya "ulusa"⁵⁷ yönelik bir tehdit olarak konumlandırılmaktadır Bağımsız Uzman, Ukrayna ziyareti sırasında dini liderlerin "geleneksel aileyi koruma" bayrağı altında "eşcinsel propagandanın" yasaklanmasını talep ettiklerini öğrenmiştir.⁵⁸ İlgili bir diğer teori de toplumsal cinsiyetin -kadın ve erkek rollerinin, davranışlarının, ifade biçimlerinin ve niteliklerinin biyolojik cinsiyet özelliklerine verilen toplumsal anlamlara göre inşa edildiği düşüncesinin-⁵⁹ tehlikeli bir "ideoloji olduğunu ileri sürmektedir. Peru'da, aynı zamanda kiliselerin papazları olan ve kendilerini Evanjelik olarak tanımlayan kongre adayları, genellikle İncil'i yasama kaynağı olarak göstererek interseks bireylerin varlığını reddetmiş ve seçim kampanyalarının bir parçası olarak din değiştirme uygulamalarını desteklemişlerdir.⁶⁰

25. Diğer başvurular, eşcinselliği ve toplumsal cinsiyet uyumsuzluğunu ahlaksızlık ve günah söylemi içine yerleştiren dini öğretilerin yorumlarına ilişkin endişelerini dile getirmiş ve bu tür söylemlerin, özellikle din ve inanç liderleri tarafından yayıldığında, LGBT kişilerin toplumsal kabulü üzerinde sahip olabileceği gücü açıklamıştır. LGBT bireylerin "tedavi edilmeleri" ya da cezalandırılmaları gerektiğine dair suçlamalar ciddi zararlara, toplumdan sürgün edilmelerine, duygusal sıkıntı ve intihara ya da zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ve cezalarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.⁶¹

26. Dinin otokratik uygulamalara ve temel insan hakları ile sivil özgürlüklerin ihlaline ne ölçüde alet edilebileceği, Amerika Birleşik Devletleri'nde trans karşıtı dışlamayı yasalaştırmaya ve kapsamlı cinsel eğitimi ortadan kaldırmaya çalışan bazı eyalet yasama organlarında da açıkça görülmektedir. Bağımsız Uzman, bu ülkeye yaptığı ziyaretin sonunda, dini söylemlerin kötüye kullanılması ve samimi dindarların siyasi amaçlar için kasıtlı olarak istismar edilmesi konusundaki endişelerini dile getirmiştir.⁶²

27. Belirli koşulların varlığı halinde Devlet, ayrımcılığa veya şiddete yönelik kısırtma oluşturan LGBT bireylere karşı nefretin teşvik edilmesini yasaklamakla yükümlüdür.⁶³ Bazı LGBT hakları savunucuları, dini bağlamlarda ifade edilenler dahil olmak üzere, bu tür eylemlerin kanunen yasaklanması çağrısında bulunmuşlardır. Öte yandan bazı savunucular, sansür riski taşıyan ifade sınırlamalar ve azınlıkları orantısız bir şekilde etkileyebilecek din veya inanç özgürlüğü üzerindeki yersiz kısıtlamalara karşı uyarıda bulunmaktadır. Bağımsız Uzman, bu endişeleri paylaşmaktadır: "kırılğan grupların nefret söylemine karşı korunması" ve "yarar sağlama iddiasındaki marjinalleştirilmiş gruplar dahil olmak üzere çeşitli grupları dibe doğru bir ifade özgürlüğü" yarışında bu iki olguyu karşı karşıya getirme riski taşıyan aşırı geniş düzenlemelere karşı dikkatli olunması gerektiğini belirtmektedir."⁶⁴

⁵⁵ BMİHYK, "Covid-19 ve LGBTİ Bireylerin İnsan Hakları", 17 Nisan 2020,

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/LGBT/LGBTpeople.pdf>

⁵⁶ A/HRC/47/27, s. 5.

⁵⁷ "Polonya Piskoposlar Konferansı'nın LGBT+ Konusundaki Tutumu", Konferenca Episkopatu Polski, 28 Ağustos 2020:

<https://episkopat.pl/the-position-of-the-polish-bishops-conference-regarding-lgbt/>.

⁵⁸ A/HRC/44/53/Add.1.

⁵⁹ A/HRC/47/27, paragraf 13.

⁶⁰ Promsex, başvurusu, s. 3.

⁶¹ A/HRC/44/53.

⁶² Amerika Birleşik Devletleri Ülke Ziyareti, Ön Gözlemler, 29 Ağustos 2022, paragraf 28:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/sexualorientation/iesogi/2022-08-30/IE-SOGI-EOM-US.docx>.

⁶³ CCPR/C/GC/34, 48-49. paragraflar

⁶⁴ "Nefret söylemi kanunları azınlıkların dostu değildir", Spiked, 2 Haziran 2020:

<https://www.spiked-online.com/2020/06/02/hate-speech-laws-are-no-friend-of-minorities/>.

28. Birleşmiş Milletler Rabat Eylem Planı⁶⁵ bu bağlamda özel öneme sahip bir araçtır. İfade özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların, nefrete teşviğin tanımlanması ve MSHS'nin 20. maddesinin uygulanması için bir test ortaya koyar. Altı bölümden oluşan bir eşik testinin ana hatlarını şu şekildedir: (1) sosyal ve siyasi bağlam, (2) konuşmacının statüsü, (3) dinleyicileri bir hedef gruba karşı kışkırtma niyeti, (4) konuşmanın içeriği ve biçimi, (5) yayılma kapsamı ve (6) yakın zamanda olması dahil olmak üzere zarar verme olasılığı.⁶⁶

C. LGBT bireylerin sahip olduğu insan haklarının gerilemesini amaçlayan eylemler

29. İnsani ve toplumsal varoluşun yol gösterici ilkesi olarak ileri sürülen "doğal" düzen kavramı muhafazakar doktrinde de görülmektedir. Bazı baskın dini söylemler aracılığıyla yayılan bu kavramsal temel, LGBT bireylerin haklardan tam olarak yararlanmasını kısıtlayabilmektedir. Örneğin, Tüm Ukrayna Kiliseler ve Dini Örgütler Konseyi, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğinin ayrımcılık karşıtı mevzuatta korunan özellikler olarak yer alması; Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin onaylanması ve HIV pozitif ve transseksüel kişilerin çocuk evlat edinmesine yönelik hukuki yasağı iptal eden bir kararın kabul edilmesi girişimlerine başarılı bir şekilde direnmişlerdir.⁶⁷

30. Muhafazakar siyasi ideolojiler ve köktendincilerden oluşan ittifaklar, eşcinselliğin suç sayılmasını ve birçok devlette cinsiyetin tanınmamasını savunarak eşî benzeri görülmemiş bir geri adım atmak istemektedirler.⁶⁸ Bu ittifaklar kendilerini nadiren köktendinci olarak tanıtmakta, daha ziyade aileyi ve din özgürlüğünü korumak için çalışan insan hakları grupları olarak tanımlamaktadırlar.⁶⁹ Uganda ve Gana'daki son yasama projelerinde, ülkedeki tüm Hıristiyan ve Müslüman Konseyleriyle birlikte tüm Geleneksel Liderleri içerdiği söylenen üçlü bir hareket olan "Düzgün İnsan Cinsel Hakları ve Aile Değerleri Ulusal Koalisyonunun" desteklediği bir Milletvekilleri Koalisyonu tarafından bir yasa tasarisının sunulduğu çarpıcı örnekler bulunmaktadır. Ayrıca Gana Müslüman Örgütleri Koalisyonu (COMOG) da tasarıyı açıkça desteklemiştir.

D. Din ve/veya inanca dayandığı iddia edilen doğrudan devlet temelli

1. Eşcinsel birlikteliğin ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğinin suç sayılması

31. Toplamda 67 Birleşmiş Milletler Üyesi Devlet, yetişkinler arasında rızaya dayalı eşcinsel cinsel eylemleri suç saymaktadır.⁷⁰ Bu kriminalleştirme tarihsel nedenleri iki şekilde açıklanabilir. Bunlardan ilki kutsal kitapların dogmatik yorumlarıdır. Örneğin 2019 yılında, pek çok Özel Prosedür kapsamında Brunei Darüsselam'a, Şeriat Ceza Kanunu Düzeninde rızaya dayalı eşcinsel ilişkiler ve zina ile bağlantılı olarak taşlanarak öldürme, kırbaçlama ve uzuv kesme cezalarının uygulanmasından duydukları endişe dile getirilmiştir.⁷¹ Bu düzenlemenin bir özelliği de cezaların uygulanmasının suçlunun

⁶⁵ *Ayrımcılığa, düşmanlığa veya şiddete tahrik eden ulusal, ırksal ya da dinsel nefret savunuculuğunun yasaklanmasına ilişkin Rabat Eylem Planı*, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği uzman çalıştaylarının ardından ortaya konulan sonuçları ve tavsiyeleri içeriyor.

BM Rabat Eylem Planı metninin Türkçe çevirisine [bu bağlantıdan](#) ulaşabilirsiniz.

⁶⁶ Jeroen Temperman, *Dini İfade, Nefret ve LGBT Hakları: Uluslararası Bir İnsan Hakları Analizi*, 2021:

<https://doi.org/10.1163/9789004458864>

⁶⁷ A/HRC/44/53/Add.1, paragraf 11.

⁶⁸ AWID, *Risk Altındaki Haklar: Eylem Zamanı - Hakların Evrenselliği Gözlemevi Eğilimler Raporu*, 2021, 2021:

<https://www.awid.org/ours-2021>.

⁶⁹ A/HRC/34/56, paragraf. 24, 29.

⁷⁰ A/HRC/43/48, paragraf 52.

⁷¹ AL BRN 1/2019.

Müslüman olup olmamasına göre değişmesidir. Devlet ise bu olayla ilgili verdiği cevapta "kendi kültürel ve dini değerlerinin" korunmasına vurgu yaptıklarını ifade etmiştir.⁷²

32. Bölgesel veya il düzeyindeki meclisler de dine başvurmaktadır: Bağımsız Uzman, örneğin Endonezya'nın Aceh eyaletindeki bölgesel yasaların, ulusal ceza yasasına ek olarak, İslami ceza yasası olarak adlandırılan, eşcinsel eylemlere ve belirli toplumsal cinsiyet ifade biçimlerine karşı, para cezası, sopa ve 100 ay hapis cezasını içeren suçlar düzenlediğini kaydetmiştir.⁷³

33. Diğer tarihsel neden ise Britanya İmparatorluğu tarafından yürütülen bir yasama faaliyetidir.⁷⁴ . Suç saymayı sürdüren ülkelerin yarısı eski İngiliz sömürgeleridir⁷⁵ ve bunların birçoğu bu yasaların korunmasını haklı göstermek için ulusal dini değerlere başvurmaktadır. Örneğin, 2011 Evrensel Periyodik İnceleme⁷⁶ sırasında Jamaika'da bu durum gözlenmiştir; diğer durumlarda ise, sömürge dönemi kanunları dine atıfta bulunan normlara dönüşmüştür. Başka bir örnek olarak, Malezya ise 377A bölümü 1977 tarihli Şeriat Ceza Suçları Yasası'nda da benzer bir anlayış benimsenmiştir.⁷⁷

2. Diğer baskı şekilleri

34. Pek çok ülkede, ulusal ve kültürel değerleri dini değerlere bağlama ve bunları birbirinden ayırt edilemez hale getirme eğilimi bulunmaktadır. Bu sadece tüm insanlar için din ve inanç özgürlüğünün gelişimini zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda azınlık dinlerini marjinalleştirerek ulusal dini geleneklere dair tek tip bir yaklaşıma yönelir ve bu da insan hakları standartlarını, LGBT bireylerin eşitliği ve tanınması gibi dinden farklı yorumlanan değerleri de olumsuz etkiler. Bu çerçevede bazen toplum ve devletin kimlikle anlamının temelini oluşturduğu iddia edilen dini değerlerin korunmasına ilişkin söylemler aracılığıyla kendini göstermektedir. Dolayısıyla bu söylem, LGBT bireylerin haklarını ve eşitliğini çeşitli şekillerde baltalamak için kullanılmaktadır.

35. Örneğin, 2021 yılında Kenya, erkekler arasındaki romantik aşkı anlatan I Am Samuel filmi yasaklamıştır. Hükümet, filmi " kültür ve kimliğimize hakaret" ve "Hristiyanlığı küçük düşürücü" olarak nitelendirmiştir.⁷⁸ 2017 yılında Mısır Müzisyenler Sendikası, Kahire'deki konserlerinden birinde bazı izleyicilerin gökkuşağı bayrağı açması üzerine Mashrou' Leila grubunun Mısır'da sahne almasını yasaklamıştır. Daha sonra bu seyirciler tutuklanmış ve bazılarının ağır hapis cezaları verilmiştir; bu olay aynı zamanda LGBT topluluğuna yönelik bir baskı başlatmıştır.⁷⁹ Bu arada daha önce aynı grubun Byblos kentinde de dine küftedikleri iddia edilerek konser vermeleri engellenmiştir.⁸⁰

⁷² 33/2018 numaralı not: <https://spcommreports.ohchr.org>.

⁷³ IDN 1/2018. ASEAN SOGIE Caucus, başvurusu s. 2.

⁷⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü, Bu Yabancı Miras: İngiliz Sömürgeciliğinde 'Sodomî' Yasalarının Kökenleri, s. 5:

<https://www.hrw.org/report/2008/12/17/alien-legacy/origins-sodomy-laws-british-colonialism>.

⁷⁵ "Eşcinselliğin Suç Sayılması ve Dini İfade Etme Hakkının Anlaşılması", Human Dignity Trust, 11 Kasım 2015:

<https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/9.-Criminalisation-Freedom-of-Religion.pdf>.

⁷⁶ Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Raporu: Jamaika, A/HRC/16/14, 4 Ocak 2011, paragraf 32.

⁷⁷ ASEAN SOGIE Caucus and Justice for Sisters, ortak başvurusu s. 8.

⁷⁸ "Kenya'daki Ateistler Derneği, eşcinsel film yasağının yersiz olduğunu söylüyor", Humanists International, 24 Eylül 2021: <https://humanists.international/2021/09/ban-on-gay-film-is-uncalled-for-says-the-atheists-in-kenya-society>.

"Kenya Eşcinsel Temalı Bir Filmi Daha Sansürledi", İnsan Hakları İzleme Örgütü, 27 Eylül 2021:

<https://www.hrw.org/news/2021/09/27/kenya-censors-another-gay-themed-film>.

⁷⁹ "Mısır'da konserde gökkuşağı bayrağı açan yedi kişi tutuklandı", BBC, 26 Eylül 2017,

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-41398193>.

⁸⁰ " Lübnanlı pop grubu 'dine hakaret içeren' şarkı nedeniyle ölüm tehditleriyle karşı karşıya", NBC

36. Rusya'da 2013 yılında çıkarılan ve reşit olmayanlara "geleneksel olmayan cinsel ilişkilerin propagandasını" yasaklayan yasa, LGBT konularında ifade özgürlüğünü sınırlayan ve dini kaynaklı "geleneksel değerlerin" korunmasına dayanan⁸¹ sansür düzenlemelerinin çarpıcı örneklerinden biridir. Petersburg mahkemesi, bir kilisenin önünde öpüşen iki erkeği videoyla çekilmesinin üzerine kayda alan kişiyi suçlu bulmuş⁸² ve Kasım 2022'de parlamentonun alt kanadı oybirliğiyle bu yasanın yetişkinleri de kapsayacak şekilde genişletilmesine karar vermiştir. Rusya Ortodoks Kilisesi Başkanı yeni yasayı desteklemiş ve Rusya'nın Ukrayna'daki savaşını, Batı yanlısı eşcinsel onur etkinliklerini destekleyenler ile bunları reddedenler arasındaki bir savaş olarak nitelemiştir.⁸³

37. 2020 yılında Macaristan'da, ailenin yasal tanımına katı bir Hristiyan muhafazakâr bakış açısı getirilerek eşcinsel çiftlerin evlat edinmesini etkili bir şekilde yasaklayan bir yasa yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklikte anayasal aile tanımı transseksüel ve diğer LGBT bireyleri dışarıda bırakacak şekilde değiştirilmiş, ailenin temeli "evlilik ve ebeveyn-çocuk ilişkisi" olarak tanımlanarak "anne kadın, baba erkektir" denilmiştir. Değişiklikte ayrıca, "Macaristan, çocukların doğumdaki cinsiyetlerine göre kendilerini tanımlama hakkını korur ve Macaristan'ın anayasal kimliğine ve Hristiyan kültürüne dayanan değerlere uygun bir yetiştirme sağlar." ifadesi yer almaktadır.⁸⁴

38. Dünyadaki trans kişilerin ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylerin büyük çoğunluğu, bazen dini argümanlara dayanılarak, devletleri tarafından yasal olarak toplumsal cinsiyetlerinin hukuki tanınmasına erişim sağlayamamaktadır. Kenya'da Yüksek Mahkeme, bir başvuru sahibinin interseks kimliğini tanıyan bir kimlik kartı veya pasaport talebini "Kenya toplumunun sosyal, ahlaki ve dini değerler açısından ağırlıklı olarak geleneksel bir Afrika toplumu olduğunu" belirterek reddetmiştir;⁸⁵ Mısır'da dini fermanlarla trans bireyler için cinsiyet uyum operasyonları sınırlandırılmaktadır⁸⁶ ve Pakistan'da Federal Şeriat Mahkemesi Mayıs 2023'te, 2018 tarihli ufuk açıcı Trans Bireyler (Hakların Korunması) Yasası'nın bazı bölümlerini "İslam dışı" ve dolayısıyla geçersiz ilan etmiştir.

E. Dolaylı ayrımcılık

1. Ailenin kurulmasına ilişkin yasa ve politikalarda eşitsizlik

39. İnsan hakları temelli bir yaklaşım, LGBT bireyleri dışlayıcı aile anlayışlarına doğrudan meydan okumaktadır. BM ve bölgesel sözleşme organları, insan hakları

News, 25 Temmuz 2019:

<https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/lebanese-pop-band-faces-death-threats-over-blasphemous-song-n1034161>.

"Mashrou' Leila dine hakaret tartışması: Byblos gösterisi 'kan dökülmesi' korkusuyla iptal edildi", Middle East Eye, 30 Temmuz 2019:

<https://www.middleeasteye.net/news/mashrou-leilas-byblos-festival-show-cancelled-over-bloodshed-fears>.

⁸¹ *Risk Altındaki Haklar: Hakların Evrenselliği Gözlemevi Eğilimler Raporu 2017, AWID, s. 52-55,*

<https://cne.news/artikel/777-traditional-values-for-russian-church-more-important-than-gospel-norwegian-expert-says>.

⁸² Coming Out, başvurusu s. 3.

⁸³ "Rusya, LGBT 'propagandasının' çocukların yanı sıra yetişkinlerle de paylaşılmasını yasaklıyor", BBC, 27 Ekim 2022:

<https://www.bbc.com/news/world-europe-63410127>.

⁸⁴ "Macaristan aileyi yeniden tanımlamak için anayasayı değiştirdi, eşcinsellerin evlat edinmesini sınırladı", Reuters, 15 Aralık 2020:

<https://www.reuters.com/article/hungary-lgbt-idUKKBN28P1N8>.

"Hak grupları Macaristan'ın eşcinsel evlat edinme yasağını kınadı", AP News, 16 Aralık 2020:

<https://apnews.com/article/relationships-budapest-viktor-orban-couples-adoption-4e9eca5bc90c7810a26e08c9178bae90>.

⁸⁵ Kenya Yüksek Mahkemesi, *Richard Muasya v. the Hon. Attorney General*, paragraf 148.

⁸⁶ "Mısır'da ayrımcı bir sistem transseksüel bir erkeği öldürdü", Open Global Rights, 10 Kasım 2021:

<https://www.openglobalrights.org/a-discriminatory-system-killed-a-transgender-man-in-egypt/>.

normlarının günümüzdeki aile biçimi çeşitliliğini tanıyacak şekilde yorumlanması gerektiğini sürekli olarak vurgulamışlardır.⁸⁷ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, bir annenin cinsel yönelimi nedeniyle çocuklarının velayetinin kendisine verilmemesini diğer hakların yanı sıra ailenin korunması hakkının ihlali olarak değerlendirmiştir.⁸⁸

40. Günümüzde otuz üç devlet eşcinsel evlilikleri ve/veya eşcinsel medeni birliktelikleri tanımaktadır.⁸⁹ İnsan hakları yükümlülükleriyle uyumlu hale getirmek amacıyla yapmıştır. Örneğin Güney Afrika, Anayasa Mahkemesinin cinsel yönelim nedeniyle evlenme hakkının reddedilmesinin eşit koruma, ayrımcılık yasağı ve insanlık onuruna saygı haklarını ihlal ettiğine karar vermesinin ardından 2006 yılında eşcinsel evliliği yasallaştırmıştır Anayasa Mahkemesi'nin "Her bireyin, Anayasa ve yasalar çerçevesinde eşit muamele ve korumadan yararlanarak, cinsel yönelimine uygun bir aile kurma onuru, özgürlüğü ve özerkliğine sahip olduğunu" teyit eden kararının ardından⁹⁰ Kolombiya'da 2016 yılında bu konuda bir reform gerçekleştirilmiştir. Bu yöndeki gelişmeler, uluslararası ve bölgesel insan hakları organları tarafından evlilikte eşitliğin sağlanması ve ayrımcılık yapılmaması konusunda sağlanan rehberliğin son yirmi yıldaki gelişimini yansıtmaktadır.⁹¹

41. Buna karşın, bazı devletler eşcinsel evliliği yasaklamak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu ülkelerde, hukukta insan hakları normlarına bağlılıktan ziyade, dini söylemlerin siyasetteki etkisi otoriter bir özellik olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.⁹² Örneğin Guatemala Kongresi 2018 yılında, kendilerini Evanjelik olarak tanımlayan politikacılar tarafından hazırlanıp lobisi yapılan Yaşam ve Aileyi Koruma Yasa Tasarısı'nı onaylamıştır;⁹³ Nijerya'da ulusal yasama organı, eşcinsel evlilikleri suç sayan ve Nijeryalılarının büyük çoğunluğu tarafından "ahlaki ve dini gerekçeler" öne sürülerek savunulan 2014 tarihli Eşcinsel Evlilik Yasağı Yasası'nı kabul etmiştir.⁹⁴ Ayrıca birçok ülkede dini örgütlerin, LGBT bireylerin eşcinsel evlilik gibi haklarına karşı çıkmak için hükümette güçlü lobiler oluşturduğu ifade edilmektedir.⁹⁵

42. Eşcinsel evliliğe karşı çıkışın zaman zaman dini inançlara dayandığına dikkat çeken Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, bu tür inançların insan haklarını tesis ederken

⁸⁷ Magdalena Sepúlveda Carmona, Uluslararası insan hakları hukukunda 'aile'ye çağdaş bir bakış ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları için çıkarımlar (UN Women, 2017): <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2017/Discussion-paper-A-contemporary-view-of-family-in-international-human-rights-law-en.pdf>.

⁸⁸ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, *Atala Riffo and daughters v. Chile*, 24 Şubat 2012: https://corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_239_esp.pdf.

⁸⁹ "Evlilik Eşitliği: Global Comparisons", Council on Foreign Relations, 22 Aralık 2022: <https://www.cfr.org/backgrounder/marriage-equality-global-comparisons>.

⁹⁰ Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, *Minister of Home Affairs and another v. Fourie and another, ve Lesbian and Gay Equality Project and eighteen others v. Minister of Home Affairs and others*, CCT 60/04 ve 10/05, 1 Aralık 2005, paragraf 114: <https://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2005/19.html>.

⁹¹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Kosta Rika Cumhuriyeti tarafından talep edilen OC-24/17 sayılı Danışma Görüşü, 24 Kasım 2017, paragraf 229 (8): https://www.corteidh.or.cr/docs/opiniones/seriea_24_eng.pdf. Malcolm Langford, "Revisiting *Joslin v. New Zealand*: Same Sex Marriage in Polarized Times", in E. Brems and E. Desmet, *Integrating Human Rights in Practice: Rewriting Human Rights Decisions* (Edward Elgar, 2017).

⁹² Javier Corrales, Latin Amerika ve Karayipler'de LGBT Hakları ve Temsili: Yapı, Hareketler, Kurumlar ve Kültürün Etkisi, s. 23-24: https://globalstudies.unc.edu/wp-content/uploads/sites/224/2015/04/LGBT_Report_LatAm_v8-copy.pdf.

⁹³ "Guatemala: Bir Haftada 3 LGBT Birey Öldürüldü", İnsan Hakları İzleme Örgütü, 22 Haziran 2021: <https://www.hrw.org/news/2021/06/22/guatemala-3-killings-lgbt-people-week>.

⁹⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü, 'Bana Nerede Güvende Olabileceğimi Söyle', 20 Ekim 2016, s. 17: <https://www.hrw.org/report/2016/10/20/tell-me-where-i-can-be-safe/impact-nigerias-same-sex-marriage-prohibition-act>.

⁹⁵ Damaris Seleina Parsitau, "Hukuk, Din ve Kenya'da Cinsel Vatandaşlığın Siyasallaşması," Hukuk ve Din Dergisi, 36:1, Nisan 2021.

yorumlayıcı bir rehber olarak kullanılmayacağını şu şekilde ifade etmiştir: "Demokratik toplumlarda seküler ve dini alanlar arasında barışçıl bir birliktelik olmalıdır; dolayısıyla devletlerin rolü, yurttaşların her birinin yaşadığı alanı tanımak ve asla birini diğerinin alanına girmeye zorlamamaktır."

2. Dini muafiyetler

43. Devletler LGBT bireylerin şiddet ve ayrımcılıktan korunma haklarını tanıma konusunda ilerleme kaydettikçe, LGBT bireyler için eşitliği garanti altına alan kanunlardan "din temelli muafiyet" talepleri de artmıştır.⁹⁶ Bazı bireyler, örgütler ve hatta şirketler, kendilerinden inançlarıyla örtüşmeyen belirli faaliyetlerde bulunmalarının istenmesi halinde din özgürlüklerinin haksız yere kısıtlanacağını ileri sürerek kendilerinin ayrımcılığı yasaklayan düzenlemelere uymaktan muaf tutulmayı talep etmişlerdir.

44. Bazı başvurularda, devletlerin çocuk gelişimi, evlilik veya eğitim gibi kamu görevlerini yerine getiren kişi veya kuruluşlara dini muafiyetler sağladığı durumlara değinilmiştir. Aralarında ABD⁹⁷ ve Avusturalya'nın⁹⁸ da bulunduğu bazı devletlerde, kamu tarafından finanse edilen koruyucu aile ve evlat edinme kurumları, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ve inanç gibi nedenler gerekçe gösterilerek potansiyel ebeveynleri reddedebilmektedir. Başka devletlerde ise, kamu görevlileri, eşcinsel bireylerin resmi nikahlarını kıymayı reddedebilmektedir. Bu kişilerin gerekçeleri ise çifti evlendiren eyleme dahil olmanın dini inançlarına ters düşeceğini⁹⁹ iddia etmeleridir. Aynı şekilde inanç temelli okullar da okulun dini normlarını ve değerlerini paylaşan öğrenci ve profesyonelleri kabulde ve bu kişilerin istihdamında yasal olarak ayrımcılıkla karşılaşmaktadır ki bu ayrımcı tutum LGBT öğrenci ve personelin özellikle olumsuz etkilenmelerine neden olabilmektedir. Bağımsız Uzman, Avustralya'da bazı dini okullarda cinsel yönelimleri okulun dini norm ve değerleriyle çeliştiği için öğretmenlerin işten çıkarıldığı olaylardan haberdar olmuştur.¹⁰⁰ Bazı devletler bu tür işten çıkarmalara göz yummalarını dini kurumların kendi iç yönetimleri, kabul politikaları ve müfredatları konusunda özerkliğe sahip oldukları gerekçesiyle açıklamaktadır.¹⁰¹ Ancak bu iddia, çeşitlilik odaklı eğitimi, kapsamlı cinsellik eğitimini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan plan ve programların başarılı bir şekilde uygulanmasını engelleyecek niteliktedir.¹⁰² Yakın zamanda lezbiyen partneriyle birlikte yaşadığı kamuoyunca bilinen bir öğretmenin din eğitimciliği sertifikasının elinden alınmasıyla ilgili bir davada Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi Şili'nin söz konusu öğretmenin eşitlik ve ayrımcılığa uğramama, özel hayatın gizliliği ve çalışma haklarını ihlal ettiğine karar vererek bu öngörüyü desteklemiştir.¹⁰³

⁹⁶ Humanists International, başvuru s. 5.

⁹⁷ Adrienne M. Spoto, "Ayrımcılığı Teşvik Etmek: Çocuk Refahında Dini Muafiyet Yasaları ve LGBTQ Topluluğu", New York Üniversitesi Hukuk Dergisi, 96:1, Nisan 2021: <https://www.nyulawreview.org/wp-content/uploads/2021/04/N.Y.U.-L.-Rev.-96-1-April-Spoto.pdf>.

⁹⁸ Equality Australia, başvurusu, s. 5.

⁹⁹ AİHS 9. Madde Rehberi, paragraf 85: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_9_eng.pdf.

¹⁰⁰ Equality Australia, başvurusu, s. 3.

¹⁰¹ Callaghan & van Leent, "Katolik okullarında homofobi: Kanada ve Avustralya'daki öğretmenlerin hakları ve deneyimlerinin araştırılması," Journal of Catholic Education, 22(3), 2019: <https://digitalcommons.lmu.edu/ce/vol22/iss3/3/>.

¹⁰² Evident, başvurusu, s. 4. "Comunicado de FAERA Proyectos de modificación de la ley de ESI", FAERA, 5 Ekim 2018: <https://obispadodezaratecampana.org/?p=15212>.

¹⁰³ Sandra Pavez v. Chile, 2022 :

https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_449_esp.pdf.

Ligia Castaldi, "Amerikalılar Arası Mahkeme, dini özerklik konusunda AİHM'den ayrılarak ilk dini özgürlük kararını verdi", Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi, 2022:

<https://eclj.org/religious-autonomy/un/inter-american-court-issues-first-religious-freedom-decision-breaking-with-the-echr-on-questions-of-religious-autonomy>.

AİHS 9. Madde Rehberi, paragraf 85:

https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_9_eng.pdf.

45. Kamuya mal ve hizmet sağlayanlar da dini inançlarını gerekçe göstererek LGBT müşterileri kabul etmemek için ayrımcılık yasağı düzenlemelerinden muafiyet iddia edebilmektedir. Söz konusu iddialara örnek olarak şunlar sayılabilir: İlişkilerini kutlamak isteyen LGBT çiftlere hizmet vermeyi reddetmek (örneğin, aynı cinsiyetten birliktelik törenleri için pasta yapmayı, resepsiyon düzenlemeyi veya davetiye basmayı reddetmek) veya siyasi ve sosyal aktivizmin gerçekleştirilmesine hizmet vermeyi reddetmek (örneğin, Onur Yürüyüşleri için materyal basmayı reddetmek)

46. Devletler, uluslararası insan hakları hukuku bağlamında, muhatabın devlet veya devlet dışı bir aktör olmasına bakılmaksızın, LGBT tüketicilerin ayrımcılığa maruz kalmamasını sağlamakla yükümlüdür.¹⁰⁴ Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü'nün de belirttiği gibi, "kamusal alanda mal veya hizmetlerin sağlanması söz konusu olduğunda, bireylerin veya grupların lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks bireylere karşı ayrımcılığı sürdürmek için 'dini özgürlüğe' başvurmalarına izin verilemez."¹⁰⁵

3. Vicdani ret¹⁰⁶

47. Dini muafiyetler genellikle sağlık hizmeti sağlayıcılarının, inançlarına aykırı düşen, kürtaj, hormon tedavisi ve diğer benzer uygulamaları da kapsayan hizmetleri vicdanen reddetmeleri şeklinde görülmektedir. ABD'de, LGBT bireylerin sekizde birinden fazlası, doktorların vicdan veya din temelli nedenlerle onlara hizmet vermeyi yasal olarak reddedebilecekleri eyaletlerde yaşamaktadır¹⁰⁷ ve Meksika'da, Nuevo Leon Eyaleti sağlık çalışanlarına "vicdanen itiraz" etmelerine olanak tanımaktadır.¹⁰⁸ Yapılan araştırmalar, bu tür sağlık politikalarının beyaz olmayan LGBT kişileri orantısız bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Yakın zamanda yapılan bir anket, beyaz olmayan LGBT kişilerin %23'ünün, (ankete katılan tüm LGBT kişilerin %15'inin aksine) ve beyaz olmayan trans veya ikilik dışı (*non-binary*) katılımcıların %46'sının (genel olarak %32'nin aksine) bir doktor veya başka bir sağlık hizmeti sağlayıcısı tarafından bir tür bakım reddi yaşadığını ortaya koymuştur.¹⁰⁹

48. Bu politikaların savunucuları, sağlık çalışanlarının "cinsiyetler arası hormonların reçete edilmesine" vicdani olarak karşı çıkmalarının bir insan hakkı olduğunu savunmaktadır.¹¹⁰ Dahası, bu gruplar "vicdani ret" kavramını bireysel sağlık çalışanlarının ötesine taşıyarak Şili ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde hastaneler gibi kurumların hatta kâr amacı gütmeyen şirketlerin de bu hak talebinde bulunabilmelerini sağlamıştır.¹¹¹ Tüm bu çabalar, LGBT bireylerin gerekli hizmetlere erişebilecekleri alanları önemli ölçüde kısıtlayan bir tehdit niteliğindedir.

49. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Organları, vicdani reddi sınırlı askerlik hizmeti bağlamında tanımıştır.¹¹² ayrıca İnsan Hakları Komitesi, devletlere, kadınların ve kız çocuklarının güvenli yasal kürtaja etkili erişiminin önündeki, bireysel sağlık hizmeti sağlayıcılarının vicdani retleri nedeniyle ortaya çıkan tüm engelleri kaldırmalarını tavsiye

¹⁰⁴ CCPR/C/21/Rev.1/Add.10.

¹⁰⁵ A/HRC/ 37/49, paragraf 39–40.

¹⁰⁶ Burada ifade edilen vicdani ret kavramı, askerlik görevini yapmayı ret eyleminden (*conscientious objection to military service*) farklı olarak genel bir ret anlamına gelmektedir. Başta sağlık olmak üzere birtakım alanlarda kişilerin ahlaki olarak katılmadıkları bir hizmeti sunmayı veya eylemi gerçekleştirmeyi reddetmelerini ifade etmektedir.

¹⁰⁷ Movement Advancement Project; McLemore ve diğerleri, başvurusu s. 3; İnsan Hakları İzleme Örgütü, başvurusu, s. 2.

¹⁰⁸ Meksika Özerk Üniversitesi (UNAM) Hukuki Araştırmalar Enstitüsü, başvurusu s. 6.

¹⁰⁹ Amerikan İlerleme Merkezi, "Advancing Health Care Nondiscrimination Protections for LGBTQI+ Communities," 8 Eylül 2022: <https://americanprogress.org/article/advancing-health-care-nondiscrimination-for-lgtbqi+-communities/>.

¹¹⁰ "Vicdan Özgürlüğü: Ahlaki pusulamızı korumak," Alliance Defending Freedom International, 2020: https://www.academia.edu/45550585/Freedom_of_Conscience_Protecting_our_moral_compass.

¹¹¹ *Risk Altındaki Haklar: Hakların Evrenselliği Gözlemevi Eğilimler Raporu 2021, Hakların Evrenselliği Gözlemevi*, s. 64.

¹¹² CCPR/C/21/Rev.1/Add.4, paragraf 11.

etmiştir.¹¹³ Sağlık hizmetlerinin sağlanmasıyla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler sözleşme izleme organları ve çok sayıda Özel Prosedür, devletlerin sağlık hizmetlerinin vicdan temelli reddinin üreme sağlığı hakkı gibi hasta haklarını ihlal etmesine izin veremeyeceğini vurgulamıştır. Devletlerin vicdani redde izin vermeyi tercih ettiği durumlarda, uluslararası hukuk devleti, yeterli sayıda ve dağılımda destek olabilecek sağlık hizmeti sunucusu sağlamakla;¹¹⁴ vicdani ret taleplerini kurumlarla değil bireylerle sınırlandırmakla; destek olabilecek sağlık hizmeti sunucularına etkili sevk sistemleri kurmakla; acil durumlarda reddi yasaklamakla¹¹⁵ ve tüm bu gerekliliklere uyulup uyulmadığını izlemek için sistemler kurmakla yükümlüdür.¹¹⁶

IV. LGBT bireyler için maneviyata erişim

50. Bağımsız Uzman, son altı yıldır LGBT bireylerden neredeyse her gün başvuru almaktadır. Sıklıkla, cinsel yönelimlerini veya cinsiyet kimliklerini benimseyerek mutluluğun peşinden gitmeleri halinde, içinde doğdukları dinin onları günahkâr veya kötü; doğası gereği ahlaksız veya aşkınlığa layık olmayan kişiler olarak göreceğini fark ettikleri ana (veya anlar silsilesine) atıfta bulunmuşlardır. Çoğu zaman, hemen ardından “aileleri, topluları, bölgeleri veya ülkeleri tarafından reddedilecekleri”ni ifade etmişlerdir. Bu gibi anlar genellikle bir kişinin hayatında eşit derecede önemli olan çeşitli kimlik biçimleri (dini, cinsel ve toplumsal cinsiyet) arasında ömür boyu sürecek bir mücadeleye yol açmaktadır.¹¹⁷

51. Gerçekten de "bireysel vicdan, dini bir topluluğu, topluluğun kendini bağlı hissettiği iddialarla çelişen dini iddiaları kabul etmeye zorlamayı kapsamamaktadır"¹¹⁸ ve kişilerin topluluktan ayrılma hakkı olsa bile bu yol her zaman inanç sahibi ile dini arasındaki karmaşık ilişkiyi çözmekte yetersizdir. Birçok insan için dinleri, benlik duygularının ve gerçeğin kaynağının bir parçasıdır. Bu kişiler dini öğretilerinin bazı ilkelerine veya dini otoritelerin bunları yorumlama biçimlerine katılmasalar dahi dinleri kimliklerinin ve sosyal dokularının önemli bir parçasıdır. Dışlayıcı uygulamalar veya öğretiler nedeniyle ayrılmak ve bazen de ayrılmak zorunda bırakılmak, kimlik ve manevi iyi oluş açısından önemli sonuçlar doğurabilir. Pek çok örnekte, dini veya ruhani topluluktan acı verici bir şekilde ayrılmanın ruhsal iyi oluş üzerinde ömür boyu sürecek bir etkisi olduğu görülmektedir; bazı durumlarda ise bu seçenek sadece ayrılmakla kalmaz, kişinin hayatının elinden alınması anlamına da gelebilir.

52. İnanç topluluklarındaki ayrımcılığa verilen "topluluktan ayrılma seçeneği" yanıtı, pek çok bireyin bir dinin içine doğduğunu ve dini topluluklara mensubiyetlerinin değişmez bir duygu olduğunu anlamak bakımından eksik kalabilir. Din, duygusal ve ekonomik bağımsızlığa sahip olmadan önce kişilerin ailevi ve sosyal yetiştirilmelerinin bir parçasıdır ve başkaları onlara bağlı olduğunda da durum böyle olacaktır. Çoğu durumda bir inanç topluluğundan ayrılmak makul değildir veya imkansızdır. Kişinin bir dini gruptan sosyal, ekonomik veya kişisel bağımsızlığının çok az veya hiç olmaması halinde veya çocuklarının velayetini alamama riski karşısında, kişinin bu topluluktan ayrılması tamamen hayalidir.

53. Bağımsız Uzman, örgütlü dine karşı yabancılaşma ve bunun bireyin manevi değerler aracılığıyla mutluluğu arama becerisi üzerindeki etkileri konusunda endişe duymaktadır.¹¹⁹

¹¹³ CCPR/C/GC/36, paragraf 8.

¹¹⁴ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum No. 22, E/C.12/GC/22, 14, 43. paragraflar

¹¹⁶ CCPR/C/GC/36, paragraf 8.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi., *Concluding Observations: Spain*, E/C.12/ESP/CO/6 (2018), 43–44 paragraflar

¹¹⁷ GIN-SSOGIE, başvurusu, s. 5.

¹¹⁸ Cole Durham, “The Right to Autonomy in Religious Affairs: A Comparative View”, in *Church Autonomy: A Comparative Survey*, 2001:

<https://classic.iclrs.org/content/blurb/files/Chapter%2033.%20Durham.pdf>.

¹¹⁹ A/74/181, paragraf 28.

Bu bağlamda, yapılan bir başvuruda da ifade edildiği gibi "dini inançlara dayalı iddiaların ayrımcılık için bir gerekçe olarak gösterildiği durumlarda, karar vericilerin LGBTQ+ bireylerin kendi düşünce, vicdan ve din özgürlüğü haklarının sonucu nasıl etkileyebileceğini göz önünde bulundurmaları" gerekmektedir.¹²⁰ Bağımsız Uzman bunu dönüşüm uygulamalarına¹²¹ olanak tanıyan çeşitli ortamlarla yakından bağlantılı olarak değerlendirmektedir.

54. Aşağıdaki bölüm, farklı din ve inanç sistemlerinden -bazıları katı hiyerarşi yapıları diğerleri ise esnek ve hiyerarşik olmayan kurallara sahip- LGBT kapsayıcı ve onaylayıcı dini geleneklere örnekler sunmaktadır.¹²² Bu gelenekler ve onları temsil eden topluluklar aynı zamanda din ve inanç özgürlüğü ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunma tartışmalarında paydaş olarak yer almaktadır. Onların seslerine ve uygulamalarına kulak vermek, din ve inanç özgürlüğünün kullanılmasının LGBT bireylerin insan haklarından eşit şekilde yararlanmalarıyla bağdaşmayabileceğini öne süren özcü anlatıyı değiştirmeye yardımcı olabilir ve bu iki hakkın birbirini güçlendirmeye katkıda bulunabileceği yeni bir normatif alan yaratabilir. Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü'nün de belirttiği gibi, "dini gruplar ve kurumlar içinde, kadınlar, kız çocukları ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği gruplarının hakları için kampanya yürüten ve kendi inançları çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için çalışan aralarında inanç temelli aktörlerin bulunduğu pek çok farklı ses bulunmaktadır."¹²³

A. Kapsayıcı ve/veya destekleyici yaklaşımlar

55. Eşcinsel birlikteliklerin farklı dini gelenekler tarafından ne ölçüde kınandığı teolojik bir tartışma konusudur; örneğin, bazı akademisyenler modern LGBT cinsellik ve kimliklerini kınamak için kullanılan İbranice İncil ve Kuran'daki bölümlerin yorumlanmasını eleştirmektedir.¹²⁴ Akademisyenler, LGBT bireylere yönelik görünürdeki yekpare dini sansürün yeni bir fenomen olduğu, kısmen "homokolonyalizm"¹²⁵ tarafından şekillendirildiğini ve çoğu inançta baskın olan heteroseksüel aile yapılarını çevreleyen tehdit algısının bir karşılığı olduğunu vurgulamaktadır.¹²⁶

56. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliğini bir hukuk meselesi olarak gören ve dini bir pratik olarak destekleyen kişiler her dinde mevcuttur. Birçok dini grubun yetkilileri, ilahiyatçıları ve din görevlileri LGBT kimliklerini benimsemekte ve LGBT eşitliğini inançlarının ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.¹²⁷ Bağımsız Uzman, Budist toplulukların tarihsel olarak eşcinsel çiftlere saygı gösterdiği çeşitli örneklerle karşılaşmıştır;

¹²⁰ Equality Australia, başvurusu, s. 6.

¹²¹ Dönüşüm uygulamaları (*practices of conversion*), bir kişinin bir inanç, din, ideoloji veya yaşam tarzını değiştirmek için gerçekleştirilen eylemleri ve yöntemleri ifade eder.

¹²² A/HRC/43/48, paragraf 55.

¹²³ A/HRC/42/48; paragraf 39.

¹²⁴ Momin Rahman, *Homosexualities, Muslim Cultures and Modernity* (2014), 72–8 paragrafları. Louis Crompton, *Homosexuality and Civilization* (2003), 111–204 paragrafları

¹²⁵ "Homokolonyalizm," terimi, LGBT+ hakları ve cinsel yönelim konuları üzerinden sömürgecilik ve emperyalizm arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılır. Bu terim, heteroseksüel ve cisgender (doğuştan cinsiyetiyle uyumlu) olmayan bireylerin ve toplulukların hedef alınmasını ve sömürgeci güçler tarafından cinsiyet ve cinsel kimliklerinin manipüle edilmesini ifade eder.

¹²⁶ Momin Rahman, "Müslümanlar ve LGBTİ Bireyler Arasında Diyaloğa Doğru: Yollar ve Tuzaklar", s. 43:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Religion/ArticlesCompilationForbAndSexuality.pdf>.

¹²⁷ Michael Vermeulen, "Gökkuşluğu Dharma'sının yükselişi: Cinsel çeşitlilik ve eşcinsel evlilik üzerine Budizm":

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Religion/ArticlesCompilationForbAndSexuality.pdf>.

Hinduizm, heteroseksüel evliliği etkilemediği sürece eşcinsel cinselliği kınamaz ve hicra¹²⁸ kişiler gelenek içinde önemli ruhani rollere sahiptir.¹²⁹ Küresel Anglikan Komünyonu Başkanları "homofobik önyargı ve şiddeti kınamış ve cinsel yönelime bakılmaksızın manevi bakım ve sevgi temelli hizmet sunmak için birlikte çalışmaya karar vermiş [ve] aynı cinsle ilgi duyan kişilere karşı cezai yaptırımları reddettiklerini belirtmişlerdir.¹³⁰ Ayrıca İzlada Ulusal Kilisesi, Amerika Birleşik Devletleri ve İskoçya Episkopal Kiliseleri gibi eşcinsel evliliklere izin vermektedir.¹³¹

57. Bazı olaylarda dini otoriteler, dini düşünce ile cinsel yönelime dayalı şiddet ve ayrımcılığa karşı korunmanın örtüştüğü alanlar bulunmaktadır. Yakın zamanda Katolik Papa, eşcinsel ilişkilerin suç sayılmasını "adaletsiz" ve Tanrı'nın öğretilerine aykırı olarak değerlendirmiştir.¹³² Dört büyük Yahudi mezhebinden üçü eşcinsel ilişkilerin suç olmaktan çıkarılmasını açıkça desteklemektedir¹³³ ve 2010 yılında Ortodoks Yahudi geleneğinden 104 lider LGBT bireylere yönelik tacizin Yahudiliğin en derin değerlerine aykırı olduğunu savunan ortak bir bildiri yayınlamıştır.¹³⁴ Bir Devlet başvurusunda, Anglikan, Yahudi ve Metodist hiyerarşileri tarafından LGBT öğrencilere yönelik zorbalığı ele almak üzere dini okullar için yayınlanan kılavuzun iyi bir uygulama olduğunun altı çizilmiştir.¹³⁵ Son olarak Güney Afrika'da İmam Muhsin Hendricks eşcinsel olup Cape Town'da LGBT'leri kapsayan bir cami olan Masjidul Ghuraah'in mensubudur.¹³⁶

58. Bir dini topluluğun hiyerarşisi, söz konusu çeşitliliği açıkça benimsemese bile, resmi veya gayri resmi bir şekilde muhalif olan dini kurumlar, okullar, konseyler, STK'lar, hareketler ve ağlar değişim isteyebilmekte veya fiili olarak kapsayıcı olabilmektedir. Gönderilen başvurularda örneğin Meksika Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki Katolik kiliselerinde eşcinsel dua gruplarından bahsedilmiştir. Güney Afrika'daki Hristiyan Konseyleri Kardeşliği, çeşitli cinsel yönelimlerin sürece dâhil edilmesine ve LGBT bireylerin kiliselerde ve toplumun diğer kesimlerinde şiddet ve ayrımcılıktan korunmasına odaklanmaktadır; Kenya'daki Kozmopolit Onaylayıcı Topluluk ise LGBT inanç sahiplerini, inançlarını onaylayıcı bir ortamda keşfetmeleri ve deneyimlemeleri için misafir etmektedir.¹³⁷ Sivil LGBTIQ meselelerini, cinsel ve üreme haklarını ve feminist gündemleri desteklemeyi amaçlayan 25'ten fazla sivil toplum kuruluşunun bir araya gelmesiyle oluşturulan "Toplumla Diyalog Halindeki Dinler, İnançlar ve Maneviyatlar Koalisyonu"; bünyesinde dinler arası diyalog alanlarını, inanç temelli örgütleri ve diğer hareketleri barındırmaktadır. Aralık 2020'de, 10 farklı dine mensup 350'den fazla din ve inanç lideri, bir kişinin cinsel yönelimi veya toplumsal cinsiyet kimliğine bakılmaksızın tüm insanların yaşamının kutsallığını ve onurunu ilan eden Küresel Dinlerarası LGBT+ Yaşamları

¹²⁸ Hicra kişileri, kendilerini kadın veya erkek olarak tanımlamayan ve genellikle toplumda toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeyen, farklı cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri olan bireylerdir. Geleneksel olarak, hicra kişileri toplum içinde kendilerine özgü bir sosyal ve ruhani rol oynamışlardır ve çeşitli sosyal etkinliklerde ve dini törenlerde yer almışlardır.

¹²⁹ Ruth Vanita, "Hinduism", in *Homosexuality and Religion* (Jeffrey S. Sike, ed.), 2006, pp. 125–128.

¹³⁰ Primates 2016, Walking Together in the Service of God in the World, 15 Ocak 2016: <https://web.archive.org/web/20160203212507/http://www.primates2016.org/articles/2016/01/15/com-munique-primates/>.

¹³¹ Citizen Outreach Coalition, başvurusu, s. 10.

¹³² "AP Röportajı: Papa eşcinselliğin suç olmadığını açıkladı", AP News, 25 Ocak 2023: <https://apnews.com/article/pope-francis-gay-rights-ap-interview-1359756ae22f27f87c1d4d6b9c8ce212>.

¹³³ "Eşcinselliğin Suç Sayılması ve Dini Açıklama Hakkının Anlaşılması", Human Dignity Trust, 11 Kasım 2015, s. 29: <https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/9.-Criminalisation-Freedom-of-Religion.pdf>.

¹³⁴ Ibid, s. 30.

¹³⁵ United Kingdom, başvurusu, s. 2.

¹³⁶ "Daha fazla queer imam olmasını umuyorum", The Guardian, 19 Ekim 2022: <https://www.theguardian.com/global-development/2022/oct/19/im-hoping-there-will-be-more-queer-imams>.

¹³⁷ Outright International, başvurusu, s. 8.

Komisyonu Bildirgesini imzalamış;¹³⁸ 2022'de ise 30 ülkeden ve çeşitli inançlardan 150'den fazla din ve inanç lideri, LGBT bireyleri zarardan korumak için altı koruma ilkesi üzerinde anlaşmaya varmıştır.¹³⁹ Bunlar, güçlendirme, önleme, orantılılık, koruma, ortaklık ve hesap verebilirliktir. Al-Fatiha Vakfı gibi ilerici İslami örgütler de benzer şekilde eşcinselliği suç sayan yasaların Hz. Muhammed tarafından benimsenen barış ve hoşgörü değerleriyle bağdaşmadığını savunmaktadır.¹⁴⁰ Ayrıca İlerici Değerler için Müslümanlar, Küresel Dinlerarası Ağ ve Endonezya'daki Al Fatah adlı transseksüellere yönelik İslami toplum merkezi örnek olarak gösterilebilir.

59. Din ve inanç özgürlüğü kapsamında korunan diğer örgütlü inanç sistemleri de doğaları gereği dini olmamakla birlikte, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyetine bakılmaksızın tüm kişilerin eşitliği ile uyumludur. Örneğin hümanizm, cinsiyetin içsel bir anlamı olmayan evrimleşmiş bir özellik olduğunu kabul eder ve katı bir şekilde tanımlanmış cinsiyet veya toplumsal cinsiyet rollerine gerek olmadığını şu şekilde vurgular:

"Hümanistler cinsiyeti olumlu bir kişisel ifade, zevk, yakınlık ve/veya bağ kurma ve iletişimin yanı sıra bazen üreme aracı olarak görürler. Hümanizm ilkeleri, tüm insanların- LGBTQ topluluğu ile kadın ve erkeklerin- eşit şekilde cinselliklerini özgürce keşfedebilmeleri gerektiğini ve bunun insanlık deneyiminin bir parçası olduğunu savunur."¹⁴¹

60. Meksika, Juchitán'da "mux"lar ne erkek ne de kadın olan üçüncü cinsiyeti temsil eder ve geleneksel olarak Zapotek evren tasavvurunda (cosmovisión) Tanrıların bir lütfu olarak kabul edilirler.¹⁴² Yerli Hawaii ve Tahiti topluluklarındaki mähular hem dişil hem de eril cinsiyeti kucaklarlar; hula ve ilahi gibi geleneksel uygulamaların bekçileridirler.¹⁴³ Güney Asya'da Khawaja Siralar, Hindistan'da sömürge öncesi Babür yönetimi dönemlerinde ruhani danışmanlar, askeri komutanlar ve kraliyet saraylarının üyeleri rollerinde bulunan, dişil bir ruha sahip olduğu düşünülen, toplumsal cinsiyet açısından değişken bir topluluktur.¹⁴⁴ İki ruhlu veya berdache kişiler, Kanada'daki bazı İlk Milletler toplulukları tarafından şifacılar, şamanlar ve tören liderleri olarak farklı bir ruhanilik alanına erişimleri olduğuna inanılan erkek ve dişil ruhların bir karışımı olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁵

61. Batılı LGBT sınıflandırmaları yerli cinsellik ve toplumsal cinsiyetlerin çeşitliliğini tam olarak yakalayamaz çünkü cinsel çeşitlilik "tarihsel olarak Yerli halklar arasında istisna değil bir norm niteliğindedir."¹⁴⁶ Amerika, Güney Asya ve Pasifik bölgelerinden yerli bilim insanları, birçoğu kendi toplumlarında derin manevi anlam ve önemli roller taşıyan, böylece toplumsal cinsiyet kalıplarına ve heteronormatif cinselliğe ilişkin modern anlayışlara meydan okuyan çeşitli akışkan toplumsal cinsiyet kimliklerini belgelemektedir. Örneğin Gana'da,

¹³⁸ A/76/152, paragraf 24.

¹³⁹ Globalinterfaith.lgbt (açılış sayfası).

¹⁴⁰ "Eşcinselliğin Suç Sayılması ve Dini İfade Etme Hakkının Anlaşılması", Human Dignity Trust, 11 Kasım 2015, s. 29: <https://www.humandignitytrust.org/wp-content/uploads/resources/9.-Criminalisation-Freedom-of-Religion.pdf>.

¹⁴¹ Abby Hafer, "Hümanizm, Cinsiyet ve Cinsellik", The Oxford Handbook of Humanism içinde, 2019, s. 564-598: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190921538.013.34>.

¹⁴² Alfredo Mirandé, Maskenin Ardında: Bir Zapotek Topluluğunda Toplumsal Cinsiyet Melezliği (2017), s. 15; AsilegalMx, başvurusu s. 3.

¹⁴³ Eleisha Lauria, "Hawai Kültüründe Cinsiyet Akışkanlığı", The Gay & Lesbian Review, 2022: <https://glreview.org/article/gender-fluidity-in-hawaiian-culture/>.

¹⁴⁴ Shroff, 'Operationalizing the "New" Pakistani transgender citizen Legal gendered grammars and trans frames of feeling', A. Roy (ed.), Gender, Sexuality, Decolonization (2021) içinde, s. 265.

¹⁴⁵ OCAM-D, başvurusu, s. 2.

¹⁴⁶ Manuela L. Picq ve Josi Tikuna, "Indigenous Sexualities: Direnen Fetih ve Çeviri, E-International Relations", 20 Ağustos 2019, s. 1: <https://www.e-ir.info/2019/08/20/indigenous-sexualities-resisting-conquest-and-translation/>.

Nungua'nın akom-kpele tanrısını kutlarken, kişiler aynı cinsiyetten ilişkilerini göstermektedir.¹⁴⁷

62. Din ve İnanç Özgürlüğü Özel Raportörü raporunda, yerli cinselliklerinin sömürgeciler tarafından genellikle ahlaksız, sapkın ve tabiata aykırı olarak görüldüğünü ve cinsel asimilasyon, kriminalizasyon ve patolojikleştirme sürecinin sömürge sonrası dönemde yerli LGBT bireylerin geleneksel statü ve rolleri üzerinde derin bir etkisi olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸ Sömürgeleştirme, yerli halkların şiddet ve ayrımcılığa karşı kırılganlığını daha da artırmış, yerli ve diğer toplumlara tam ve eşit katılımlarının önünde engeller yaratmıştır. Örneğin, 1871 tarihli Suçlu Kabileler Yasası (CTA), eşcinselliği yasaklayarak ve bir başka cinsiyetle özdeşleştirilen kıyafetleri giymeyi (*cross-dressing*) suç sayarak İngiliz Hindistan'ındaki ikili toplumsal cinsiyet normlarını kodlamıştır. Bugün Pakistan'da Khawaja Sıraların ciddi şekilde marjinalleştirilmesi ve onlara yönelik artan bu şiddet, sömürge döneminden kalma söz konusu hukuki düzenlemelerin kalıcı etkisiyle ilişkilendirilmektedir.¹⁴⁹ Hawaii'de Māhū, LGBT bireylere karşı aşağılayıcı bir terim olarak kabul edilmekte ve bu terimin olumsuz çağrışımları, Māhū'nun Hawaii toplumunda sömürgeleştirilmesi sırasında manevi statüsünü kaybetmesiyle aynı zamana denk gelmektedir.¹⁵⁰

B. Diyalog ve Karşılıklı Saygı: İleriye Dönük Güçlü Bir Yol

63. Bazı başvurular, bu iki tanımlanabilir grup arasındaki ayrımcı uygulamaları sınırlandırmanın bir yolu olarak "inançlı kişi veya liderler" ile "LGBTIQ+ kişi ve liderler" arasındaki etkileşim alanlarının taşıdığı potansiyeli vurgulamıştır. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Bu gruplar birbirini dışlayan topluluk ve nüfuslar olmayıp, tam tersine birbiriyle örtüşen insan gruplarıdır. Din ve inanç liderleri de dahil olmak üzere tüm inananların cinsel yönelimleri ve toplumsal cinsiyet kimlikleri bulunmakta ve tüm LGBT bireylerin de inançları bulunmaktadır. Ayrıca LGBT bireylerin önemli bir kısmı dini inanç sahibi kişilerdir ve çok sayıda LGBT inanç ve kanaat önderi bulunmaktadır.

64. Kolombiya Barış Anlaşmalarının tasarlanması ve yürütülmesi konusunda uzman ve güven ortamı ile farkındalık yaratılmasında önemli etkisi olan inanç sahipleri ile LGBTİ bireyler arasındaki diyalogu beslemek üzere bir proje geliştiren bir kuruluş, kişilerin buldukları konunun bir başkasının ezilmesine yol açıp açmadığını tespit edebilecekleri kişisel dönüşümlerin (teker teker) hayata geçirilmesinin olası bir metodoloji olabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun gerçekleşmesi ancak diyalog ortamlarında, kişinin, karşısındaki insanın da en az kendisi kadar insan olduğunu görerek ve ait olduğu alanın ötesinde karşısındaki insanın yüzünü, bedenini ve sesini gözlemlemesiyle mümkün olacaktır.¹⁵¹

Bir başka başvuru da benzer bir fikre işaret etmektedir:

Her ne kadar insanların eşit derecede onurlu oldukları kabul edilse de kişiler arasındaki derin farklılıklar devam etmektedir ve nihai adalet sorusu hangi grubun galip geleceği değil, herkesin onur ve haklarının nasıl en iyi hale getirilebileceğidir. İstikrarlı barış, ancak herkesin korkularının en aza indirildiği ve herkes için korumanın en üst düzeye çıkarıldığı bir çoğulculuğa dayanması halinde mümkün olabilir.¹⁵²

¹⁴⁷ LGBT+ Rights in Ghana, başvurusu s. 3.

¹⁴⁸ A/77/514, s. 16.

¹⁴⁹ S. Samel, "Transgender in India and Criminal Tribes Act (CTA)", Gupta ve Khobragade (eds.), Üçüncü Cinsiyet: Leke ve Acı, Hindistan (Vishwabharati Araştırma Merkezi, 2018), s. 187-188; J. Hinchy, "Rahatsız eden bedenler: sömürge Kuzey Hindistan'ında 'hadımlar', erkeklik ve iktidarsızlık", South Asian History and Culture, 4:2 (2013), s. 196-212.

¹⁵⁰ Aleardo Zanghellini, "Sodomi Yasaları ve Tahiti ve Hawaii'de Cinsiyet Çeşitliliği", 2:2 Yasalar 2013, s. 51 (şehirleşme ve Hıristiyanlaşma gibi sosyal süreçlerle bağlantılı olarak sodomi yasalarının māhū'nun azalan sosyal statüsünden kısmen sorumlu olduğunu savunmaktadır).

¹⁵¹ Colombia Diversa, başvurusu, s. 3.

¹⁵² Durham et al., başvurusu s. 2.

65. Bu konuda pek çok iyi uygulama örneği bulunmaktadır. Örneğin Utah Uzlaşısı, kamuya açık alanlarla ilgili sınırlamalarına rağmen, farklı inançları herkes için güçlü bir hak anlayışı altında uzlaştıran değerli bir yol haritası olarak görülmektedir. Ayrımcılığın önlenmesine yönelik ulusal komisyonlar, Meksika¹⁵³ ve Arjantin'de¹⁵⁴ cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın önlenmesi gibi ortak hedefleri tartışmak üzere kilise liderleriyle toplantılar düzenlemektedir. Hindistan'daki Ulusal Kiliseler Konseyi, cinsel azınlıklara karşı önyargı ve ayrımcılığı reddeden inanç temelli bir duruş sergileyerek, bu konunun suç olmaktan çıkarılması etrafında örgütlenmeye dahil olmuştur.¹⁵⁵ Kanada, İskoçya, İngiltere ve Galler'de kiliseler ve diğer dini kuruluşlar suç olmaktan çıkarma tartışmaları ve ahlaki anlayışın ileriye taşınmasında kiliselerin nasıl bir katkı sağlayabileceği konusunda önemli adımlar atmıştır.

66. HIV Legal Network, 2017 ve 2020 yıllarında, özellikle Karayipler'deki Devletlere odaklanarak, İngiliz Milletler Topluluğu genelinde eşcinsel birlikteliğin suç olmaktan çıkarılmasında kilisenin rolünü (geçmişte, günümüzde ve gelecekte) inceleyen iki konferansa ev sahipliği yapmıştır. Bu konferanslar, din ve LGBT hakları etrafında sıkça yapılan indirgemeci tartışmalara çok ihtiyaç duyulan bir bakış açısı getirmiş ve Kuzey İrlanda, Güney Afrika ve Belize'deki örneklerden yola çıkarak eşcinsel birlikteliğe yönelik din temelli muhalefetin tarihini gözler önüne sermiştir.¹⁵⁶

67. Bu örnekler, din ve inanç özgürlüğünün LGBT haklarını sadece zayıflatmakla kalmayıp güçlendirebileceğini de göstermektedir. Aslında bu din ve inanç sistemlerinin mensupları, anti-LGBT dinî tezahürlerin sadece cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddetten ve ayrımcılıktan korunma hakkına müdahale etmediğini, aynı zamanda LGBT'lerin şiddet ve ayrımcılığa maruz kalmaksızın herkesle eşit imkanlarda maneviyata erişme hakkıyla bağlantılı olarak inançlarına da müdahalede bulunduğunu iddia edebilirler.¹⁵⁷ Bu ortak zeminin vurgulanması, LGBT karşıtı görüşleri savunanların şu anda uluslararası insan hakları hukuku tartışmalarında ifade ettikleri "din [ve inanç] özgürlüğü konusunda mağduriyet tekeli iddiasının" ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilir.

V. Sonuçlar

68. Maneviyatı ve inanç duygusunu kucaklamak, farklı cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine sahip kişileri de kapsayan ve herkes için erişilebilir olması gereken bir yoldur. İnsanlar genellikle yaşamlarında bir amaç duygusunun özlemine çekerler. İnsanın çok büyük bir kısmı için maneviyat, bu arayışın temel bir parçası olsa da din ve inanç özgürlüğü; bu özgürlüğü korumanın yanı sıra belirli bir inancın parçası olmama hakkını korumak için oluşturulmuş bir kalkandır.

69. Aynı zamanda dünyanın her yerinde LGBT bireylerin günahkâr ve hor görülmesi ve istismar edilmesi gereken ikinci sınıf vatandaşlar olarak görüldüğü karanlık yerler hâlâ mevcuttur. Dini dogmalar kapsamında zorunlu kılındığı iddia edilen davranış standartlarını dayatmak amacıyla çıkarılan yasalar lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve diğer toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip kişilerin eşitlik ve çoğu zaman da yasalar önünde eşit tanınma haklarını engellemektedir.

70. LGBT bireylerin temel hak ve özgürlükleri dahil olmak üzere din ve inanç özgürlüğünün temel yapısında yer alan sınırlar; BM Rabat Eylem Planı kapsamında nefret söylemine yönelik olarak oluşturulan güçlü ve net çerçevenin yanı sıra, din ve inanç özgürlüğü ile bu bireylere yönelik şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için gerekli olan tüm eylemlere uyumluluğun anahtarıdır. Tüm insanların düşünce, vicdan, din veya inanç

¹⁵³ Meksika Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, başvurusu, s. 4.

¹⁵⁴ Argentina (NHRI), başvurusu, s. 2.

¹⁵⁵ HIV Legal Network, başvurusu s. 4.

¹⁵⁶ Michael Kirby AC CMG, "Foreword," in *Intimate Conviction (Volume 1)*, Canadian HIV/AIDS Legal Network, 2019, s. 35–36.

¹⁵⁷ Dag Øistein Endsjø, "Tam tersi mi? Din özgürlüğü LGBT haklarını nasıl koruyabilir?", 24:10, Uluslararası İnsan Hakları Dergisi, 2020.

haklarına saygı gösterilmesi bir zorunluluktur; aynı zamanda tüm paydaşların, lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığı beslemek, sürdürmek veya şiddetlendirmek için bu asil özgürlüklerin tarihsel olarak ne zaman suistimal edilmeye başlandığını tespit etme sorumluluğu vardır.

VI. Öneriler

71. 71. Bağımsız Uzman devletlere şu tavsiyelerde bulunur:

(a) mevzuat ve kamu politikalarının ayrımcılık yapmama ilkesi başta olmak üzere insan hakları standartlarına uygunluğunu sağlamak için gerekli analiz ve reformlar yapılmalıdır;

(b) dini muafiyetler veya vicdani ret kapsamındaki herhangi bir yasa veya kamu politikasının uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumlu olmasını ve LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylerin sağlık, eğitim, istihdam, barınma ve siyasi katılım gibi temel hak, hizmet ve mallara erişimini olumsuz etkilememesi sağlanmalıdır;

(c) LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylerin bedensel özerkliği ile cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve haklarının yanı sıra uluslararası standartlara uygun kapsamlı cinsellik ve toplumsal cinsiyet eğitimi güvence altına alınmalıdır;

(d) Bütünleştirici bir temelde çalışan, kapsayıcılık ve kesişimsellik ilkelerini benimseyen hem din ve inanç özgürlüğü hem de cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği çerçeveleri kapsamında cinsel ve toplumsal cinsiyet kimliklerine ilişkin özcü anlayışlara meydan okuyan dini gruplarla, feminist ve LGBT hizmet veren sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içinde çalışılmalıdır;

(e) eşcinsel birlikteliği veya toplumsal cinsiyet kimliğini suç sayan yasa ve politikalar ile dine hakaret gibi eylemleri cezalandıran yasalar yürürlükten kaldırılmalıdır;

(f) LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireyleri kapsayacak şekilde dinini veya inancını açıklayan herkesin şiddet ve ayrımcılıktan korunduğu ve korunan söylem ile nefret söylemi arasındaki ayrımın farkında olunan güvenli bir ortam yaratılmalıdır;

(g) cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı her türlü şiddet ve ayrımcılık eyleminin dini söylemlerle meşrulaştırılmasından kaçınılmalı; bu tür eylemler önlenmeli ve soruşturulmalı, faillerin hesap verebilirliği ve zararların etkili bir şekilde tazmin edilmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla özellikle aşağıdakiler yapılmalıdır:

(i) LGBT ve diğer toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylere karşı ayrımcılık yapılmamasını teşvik eden eğitim programları gibi koruyucu mevzuat ve kamu politikaları oluşturmalı, bunların LGBT öncülüğünde ve LGBT bireylere hizmet veren kuruluşların katılımıyla geliştirilmesi sağlanmalıdır,

(ii) LGBT toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireyler ve bu özelliklere sahip olmayan diğer kişileri içeren geniş bir inanç ve görüş yelpazesine sahip liderler ve ilgili diğer kişiler arasındaki diyalog girişimleri desteklenmelidir;

(h) dini kurumlar, LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylerin katılımını ve tanınmasını kolaylaştıracak kapsayıcı yaklaşımları değerlendirmeye teşvik edilmelidir;

(i) dini kurumların LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip kişilere yönelik şiddet ve ayrımcılığı önlemek ve bunlarla mücadele etmek için ahlaki konularını kullanabilecekleri yollar konusunda inanç temelli liderlerle iletişim kurulmalıdır;

(j) ini kurumlar, LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip kişilere karşı ayrımcılığı teşvik ettikleri durumlarda temsilcilerinin nasıl sorumlu tutulacağı konusunda düşünmeye teşvik edilmelidir; ve

(k) LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylere ve onların haklarını savunanlara karşı dini liderler ve taraftarları tarafından yapılan şiddet ve ayrımcılık girişimlerini kınanmalıdır.

72. Bağımsız Uzman, LGBT+'lar, toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip veya bu özelliklere sahip olmayan kişiler de dâhil olmak üzere inanç temelli liderlere aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

(a) cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğinin dünya çapında çeşitlilik gösterdiği ve toplumsal cinsiyetin birçok kültürel ve sosyal yapı veya uygulamada farklı şekillerde tezahür ettiği, buna birçok kültürün erkek-kadın ikiliğinden daha fazla cinsiyet tanıdığı gerçeği tanınmalıdır;

(b) LGBT ve cinsiyet çeşitliliğine sahip bireylere ve onların haklarını savunanlara yönelik şiddet ve ayrımcılık kınanmalıdır, Ayrıca bu kişilerin belirli cinsel yönelimlere ve toplumsal cinsiyet kimliklerine diğer insanları çekmeye çalışan veya çocuklar üzerinde zararlı etkileri olan kişiler olarak tasvir eden söylemler reddedilmelidir; ve

(c) dini kurumların insan hakları ihlallerinin sürdürülmesindeki tarihsel rolü incelenmeli; LGBT ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğine sahip bireyler üzerinde fiziksel veya psikolojik hasara yol açabilecek kurumsal normlar, uygulamalar ve düzenlemeler incelenerek, bu kurumların zarar gören kişilere yönelik çözümlerin sağlanmasındaki ve tekrarlanmamasını da kapsayacak şekilde bu kurumların diğer telafi tedbirlerindeki rolü göz önünde bulundurulmalı; eşcinsel birlikteliği ve toplumsal cinsiyet kimliğini suç sayan düzenlemelerin devam ettirilmesinde, din değiştirme uygulamalarında ve beyana dayalı toplumsal cinsiyet kimliğinin yasal olarak tanınmasını haksız yere engelleme çabalarında dini kurumların olası etkileri değerlendirilmelidir.

Ek.1

2022-2023 Faaliyetleri

1. Cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği nedeniyle şiddet ve ayrımcılık asla haklı görülemez ; bunlar önlenmeli, soruşturulmalı, kovuşturulmalı, gerekirse cezalandırılmalı ve telafi alınacak tedbirlerinin temelinde yer almalıdır.
2. Bağımsız Uzman, 2022 yılında İnsan Hakları Konseyine sunduğu son rapordan bu yana, COVID-19 salgınının etkisiyle bir yandan çevrimiçi faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da yüz yüze faaliyetlerinin kapsamını genişletmek için çaba sarf etmiştir. Kamu sağlığı krizi Mayıs 2023'e kadar devam etmesine rağmen, bu süre zarfında güvenlik protokolleri gözetilerek birçok faaliyet kademeli olarak yeniden gerçekleştirilebilmiştir. Bununla birlikte, birçok etkinlik ve faaliyet, daha geniş bir paydaş yelpazesinin katılımına olanak tanıyan hibrit formatlar altında düzenlenmeye devam etmiştir.
3. Bağımsız Uzman, çalışmalarının tüm alanlarının görünürlüğünü artırmak için bir dizi etkinlik düzenlemiştir. Etkinliklerin bir kısmı yıl boyunca odaklanılan konulara, yani görevin Sağlık ve Silahlı Çatışma Raporlarına değinirken, bir kısmı da yerinden edilen LGBT bireyler, nefret suçları, "dönüşüm terapisi" uygulamaları ve sosyal içerme gibi daha önce başlatılan çalışma konularına yöneliktir. Bu etkinlikler ile dünyanın her bölgesinden binlerce katılımcı çevrimiçi veya yüz yüze bir araya gelmiştir. Bağımsız Uzman, 2022 Genel Kurul Raporunun bir gelişmesi olarak, 2023 Mart ayında, silahlı çatışma bağlamında #LGBTI kişilerin insan hakları konusunda bir Arria formülü toplantısı sırasında BM Güvenlik Konseyi üyelerini bilgilendirmek üzere davet edilmiştir.
4. Haziran ve Ekim 2022'de Bağımsız Uzman, İnsan Hakları Konseyi ve Genel Kurul ile hibrit interaktif diyaloglara katılmıştır. Yıl boyunca ayrıca Birleşmiş Milletler kuruluşları, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası liderleriyle çevrimiçi temaslarını sürdürmüştür. Bölgesel düzeyde, OAS, LGBTI Çekirdek Grubu ve IACHR ile faaliyetler yürütmüştür. Ayrıca Sydney World Pride (Avustralya), Karayipler LGBTI Veri Yuvarlak Masa Toplantıları (Barbados) ve ILGA Asya Konferansı (Vietnam) gibi dünya çapında farklı konferanslara katılma imkanı bulmuştur. Ayrıca Üye Devletlerin temsilcileriyle onlarca ikili görüşme gerçekleştirmiştir.
5. Yüz yüze faaliyetlerin kademeli olarak yeniden başlaması, Bağımsız Uzman'ın seyahatlere bağlı çalışma programına devam etmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Kamboçya Krallığı ve Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı'na ülke ziyaretleri gerçekleştirmiştir. Ayrıca Peru, Tayland ve Saint Lucia gibi ülkelere tanıtım ve danışma ziyaretleri gerçekleştirmiştir.
6. 2022 ve 2023 yıllarında Bağımsız Uzman, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili konularda mevzuat ve politikalar hakkında tavsiyelerde bulunmak üzere birçok Devletin yasama ve yürütme organlarından kamu temsilcileriyle resmi oturumlara katılmıştır. Bağımsız Uzman, Birleşik Krallık'a (özellikle İskoç Parlamentosuna), Kore Cumhuriyeti'ne (Seul Büyükşehir Konseyi), Avrupa Birliğine (Avrupa Parlamentosu şeklinde) ve ayrıca Endonezya ve Uganda hükümetlerine askıda bulunan mevzuat hakkında özel tavsiyelerde bulunmuştur. Bağımsız Uzman'a daha önce, Finlandiya ve İspanya'da kabul edilen yasal cinsiyet tanımaya ilişkin yeni hükümler gibi dönem içinde yürürlüğe giren diğer yasal düzenlemeler hakkında danışılmış ve tavsiyelerde bulunulmuştur.
7. Bağımsız Uzman, faaliyet dönemi boyunca Üye devletlerin, hükümet temsilcilerinin, akademi dünyasının ve STK'ların daveti üzerine çok sayıda panel ve sunuma katılmış ve dünyanın dört bir yanından yüzlerce paydaşla bir araya gelmiştir.
8. Raporlama dönemi boyunca Bağımsız Uzman televizyon, radyo ve yazılı basın için 40'tan fazla kapsamlı röportaj gerçekleştirmiştir. Ayrıca makaleler, video mesajları ve köşe yazıları yayınlamış ve aktif bir sosyal medya varlığı geliştirmiştir. Mevcut veriler, görevinin dünyanın tüm bölgelerinde bir izleyici kitlesi oluşturduğunu göstermektedir.

9. Bu dönemde Bağımsız Uzman ayrıca, kapsamlı cinsel eğitim ve üreme sağlığı, zorla yerinden edilen LGBT kişilerin durumu ve 2023 Uluslararası Homofobi, Transfobi ve Bifobi Karşıtı Gün (IDAHOBIT) vesilesiyle 60'tan fazla Birleşmiş Milletler ve bölgesel bağımsız uzmanın yanı sıra IACHR'nin de katıldığı beyaz olmayan LGBT kişilerin yaşamlarında ırkçılığın bütünleşik etkisi hakkında bir tematik açıklama da içeren 23 bireysel veya ortak resmi basın açıklaması ve medya bildirisi yayınlamıştır.

10. Bağımsız Uzman, diğer Özel Prosedürler ile cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili insan hakları ihlallerinin gündeme getirildiği ve/veya mevzuat ve politikalar hakkında teknik tavsiyelerde bulunmaya yönelik 37 bildirim göndermiştir.
